

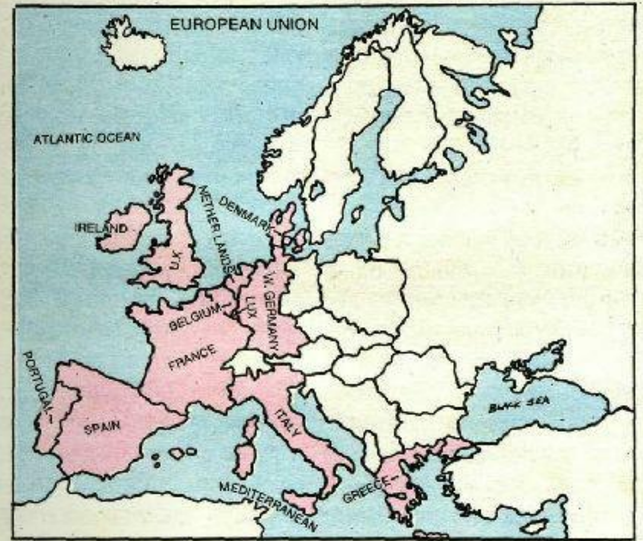

चांदोबा

जानेवारी १९९३

'संयुक्त युरोप'कडे वाटचाल

सन १९५७ मध्ये युरोपातील काही देश 'युरोपिअन इकॉनॉमिक कम्यूनिटी' (ई.ई.सी.) नावाने एकत्र आले. गेली ३५ वर्षे 'कॉमन मार्केट' नावाने ही यांना ओळखले जाते. आता या संघाने या वर्षारंभी आणखी एक सुबोध नाव ग्रहण केले आहे- 'युरोपिअन कम्यूनिटी' (ई.सी.). आता या संघातील १२ देश असा प्रयत्न करीत आहेत की एक अधिक अर्थपूर्ण नावाने ते ओळखले जावेत-'युरोपिअन यूनियन' (ई.यू.)

सुरुवातीला या 'आर्थिक संघांत' सहा देश होते-बेल्जियम, फ्रांस, इटली, लक्झेंबर्ग, नेदरलैंड्स् व पश्चिम जर्मनी. सन् १९७३ मध्ये या ई.ई.सी.त आणखी ६ देश सामिल झाले. ते देश म्हणजे-

डेन्मार्क, आयर्लंड; ग्रीस, स्पेन, पोर्तुगॉल व इंग्लंड.

डिसेंबर १९९१ मध्ये या बारा देशांचे विदेश-मंत्री नेदरलँड्स मधील मॉस्ट्रिक्ट येथे एकत्र आले व त्यांनी 'युरोपियन यूनियन ट्रीटी' नावाच्या समझौत्यावर विचार केला. दोन महिन्यांनंतर या देशांच्या नेत्यांनी या समझौत्याला स्वीकृति द्यावी असे ही ठरले. या तहाला 'मॉस्ट्रिक्ट ट्रीटी' असे नाव देण्यात आले.

हा तह स्वीकृत करण्यामागे काही उद्देश अवश्य आहेत. विशेष म्हणजे सोवियत संघ विघटित झाल्यामुळे जगांतील दोन महान शक्ति अमेरिका व सोव्यित रशिया यांच्यामधील 'शीत युद्ध' आता संपुष्टात आले. आता सर्व जगात सर्वशक्तिमान एकच देश राहिला-अमेरिका! म्हणून या देशासमोर आपला टिकाव लागावा यासाठी एक तुल्यबल शक्ति एकत्रित होण्याची आवश्यकता सर्वांनी ओळखली.

या तहाचा प्रमुख अंश आहे-यूनियन देशांतील लोकांना सर्वत्र सहज संचार करता यावा आणि व्यापारी मालाची आयात-निर्यात करता यावी. यासाठी आंतरिक सरहद्दी हटवल्या पाहिजेत. या देशांमध्ये माल, सेवा, प्रजा, भांडवल इत्यादींची देवाण-घेवाण स्वतंत्रतापूर्वक होणे आवश्यक आहे. १ जानेवारी १९९३ रोजी या तहाची अंमल-बजावणी सुरू होईल. नंतर एक वर्षाने 'युरोपियन मॉनिटरी इन्स्टिट्यूट' (युरोपीय अर्थ-संस्था) स्थापित होईल. परिणामस्वरूप सन १९९७ मध्ये 'युरोपियन सेंट्रल बँके'ची स्थापना केली जाईल. नंतर या शतकाच्या शेवटी 'संयुक्त युरोपीय मुद्रा' (कॉमन युरोपियन करन्सी) प्रचारात येईल. या तहामुळे शिक्षण, संस्कृति, जन-आरोग्य, उद्योग, उपभोक्ता-संरक्षण, पर्यावरण, परिवहन, दूर-संचार आणि संयुक्त विदेश-नीति या क्षेत्रात एक 'बृहत् युरोप' निर्माण होईल. संयुक्त युरोपीय पार्लमेंट ही बनेल. १९० पृष्ठांचा हा समझोता 'युनायटेड स्टेट्स् ऑफ युरप'चा एक आराखडाच म्हटला पाहिजे.

हा दस्तावेज जेव्हा अनुमोदनासाठी सर्व देशांकडे पाठविला गेला तेव्हा डेन्मार्कने तो स्वीकारला नाही. ग्रीक पार्लमेंटने चांगल्या मताधिक्याने त्याला मान्यता दिली. फ्रान्सने शेकडा ५१ टक्के मतांनी तो मान्य केला. लक्झेंबर्ग व नेदरलँड्स् यांनी याचे समर्थन केले. आणि उर्वरित सात देश या वर्ष अखेरीस आपला निर्णय जाहिर करतील असे दिसते.

ऑस्ट्रेलिया सोडला तर युरोप हे फार छोटे महाद्वीप आहे. भौगोलिक दृष्टीने हे आशिया महाद्वीपाला जोडलेले आहे आणि या दोन महाद्वीपांची विशेषता सर्वात प्रथम असीरियन लोकांनी स्पष्ट केली-त्यांनी आशियाला 'उगवता सूर्य' व युरोपला 'मावळता सूर्य' संबोधलं!

सुखाचा मूल-मंत्र

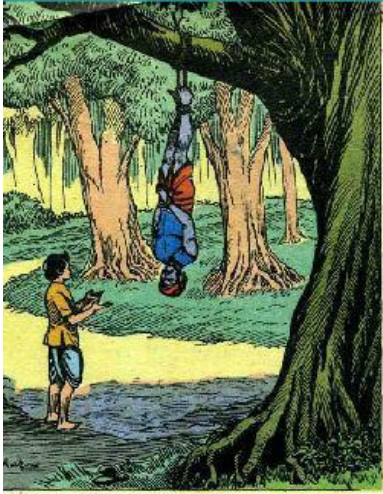
शिवा पाच वर्षांचा असतानाच त्याचे आई-वडील वारले. रामदास नावाच्या एका माणसाने पोरक्या शिवाला आपल्या घरी ठेवून त्याचे पालन पोषण केले. लहानपणापासून शिवा आळशी होता. त्याने शाळेचे तोंड देखील पाहिले नाही. त्याला कुठलं ही काम करता येत नसे. अशा स्थितीत तो आता १६ वर्षांचा झाला.

एके दिवशी रामदासने शिवाला बोलवून म्हटले-"अरे शिवा, तू हा असा आळशी! लोक माझ्याकडे बोट दाखवून म्हणतील यात चूक माझीच आहे. मी आता म्हातारा झालो. आजपासून तू सकाळी-संध्याकाळी झाडांना पाणी घालत जा. तरच तुला जेवण मिळेल."

रामदासचं परसू खूप ऐसपैस होतं. तिथे मोठी बाग होती. सगळ्या झाडांना पाणी द्यायला सकाळ-संध्याकाळ, दोन-दोन तास खपावं लागे. शिवाला हे काम करणं फार तापदायक वाटूं लागलं.

सर्व झाडांना पाणी दिल्यावरच शिवाला भोजन मिळूं लागले. आता शिवा विचार करू लागला की झाडांना पाणी मिळावं नि आपल्याला त्रास होऊ नये असं कसं काय जमेल? गावाबाहेर एका लेण्यात रहात असलेल्या साधूकडे तो गेला.

शिवाचं सगळं बोलणं ऐकून साधु म्हणाला-"तू काही न करता बागेला पाणी मिळावं यासाठी पाऊस पडला पाहिजे. आणि तुला वाटेल तेव्हा पाऊस पडावा यासाठी तुला योगसाधना केली पाहिजे. इथून ईशान्येला एक जंगल आहे.

तिथे एका वडाच्या झाडाला तू आपल्याला उलटं टांगून घे आणि सहा महिने तपश्चर्या कर. मग तुला काही सिद्धि प्राप्त होईल.

शिवा लगेच तेथून ईशान्येकडील जंगलात गेला. जंगलात थोडे अंतर चालून गेल्यावर एका झाडाला उलटा लटकलेला एक माणूस त्याला दिसला. शिवा त्याच्याजवळ गेला नि नम्रपणे त्याला म्हणाला-" मी पण तुझ्याच प्रमाणे स्वतःला उलटा टांगून घेतो. आपण दोघे ही बरोबरच तपश्चर्या करू आणि सिद्धि मिळवूं."

तो माणूस चिडून शिवाला म्हणाला- "तपश्चर्या करायची? अन् सिद्धि मिळवायची? मला तर काही भिल्लांनी इथं असं टांगून ठेवलंय!"

शिवाने त्याला सोडवलं. त्याला समजलं की हा एक चोर आहे. साधूने सांगितलेल्या गोष्टी त्याने चोराला ऐकवल्या नि म्हणाला-"प्राण संकटात घालून चोऱ्या करीत बसण्यापेक्षा तू सहा महिने असा लोंबत राहून सिद्धि का नाही प्राप्त करून घेत?"

चोर शिवाला म्हणाला-"चोरी करताना मी पकडला गेलो म्हणून मला असं टांगून ठेवण्यात आलं. तुझी इच्छा असेल तर मी तुला या झाडाला उलटा टांगून ठेवतो. नाही तर माझ्या बरोबर चल, मी तुला चोरी करायची कला शिकवतो. तुझ्या तपश्चर्येपेक्षा मला आपल्या चोऱ्याच बऱ्या वाटतात. आणि मला तुझ्यासारखा साथी मिळाला तर संकटकाळी आपण एकमेकांना मदत ही करू."

शिवाला चोराचं बोलणं पटलं. तो चोराबरोबर निघाला. त्या रात्री चोराने शिवाला तेल लावून छान मॉलिश केले नि त्याला न्हाऊ घातले. त्याच्या अंगाला काळा रंग फासला. चोराने स्वतः आपल्या अंगाला काळा रंग लावला, आणि दोघे जण चोरी करायला निघाले.

दोघे जेव्हा गावात पोचले, तेव्हा एका मोठ्या इमारतीकडे बोट दाखवीत शिवा चोराला म्हणाला-"या हवेलीत आपण चोरी केली तर खूप पैसा मिळेल!"

चोर आपली नापसंती दर्शवीत म्हणाला-"असल्या घरात पहारेकरी नि शिकारी कुत्रे असतात. पैसे कमी मिळाले तरी हरकत नाही, पण लहान घरात चोरी करणंच चांगलं!"

एका घरात त्यांना दोनशे अशर्फ्या मिळाल्या. आनंदाने शिवा म्हणाला-"हे पैसे आपण दोघांनी वाटून घेतले तर निदान एक महिनाभर पुन्हा चोरी करायला नको!"

नकारात्मक डोके हलवीत चोर म्हणाला-"ज्या घरात पहारेकरी नसतो, त्याबाबत सूचना देणारा एक आमचा माणूस आहे. त्याला यांपैकी ५० अशर्फ्या द्याव्या लागतील. या घरात चोरी करण्यासाठी चोरांच्या ज्या सरदाराने मला परवानगी दिली त्याला ५० अशर्फ्या द्याव्या लागतील. या गल्लीच्या पोलिस पहारेकऱ्याने आपल्याला न पाहिल्याचं नाटक केलं, त्याबद्दल त्याला ५० अशर्फ्या. आता शिल्लक राहतील त्या आपण निम्म्या-निम्म्या वाटून घेऊ. आपल्या प्राप्तीतील दहा-दहा अशर्फ्या काली मातेच्या मंदिरातील हुंडीत टाकणे

जरूर आहे. अशा रीतीने आपल्या पैकी प्रत्येकाला पंधरा अशर्फ्या शिल्लक राहतील."

शिवाला एवढ्यावर ही संतोष होता. पण घरी परत आल्यावर आपल्या अंगाला लावलेलं तेल आणि काळा रंग धुवून काढण्यासाठी त्याला कमीत कमी दोन तास मेहनत करावी लागली. चोरी करून आल्यावर प्रत्येक वेळी ही अशी मेहनत करणं त्याला परवडणारं नव्हतं, काही ही काम न करता गल्लीच्या एका टोका-वर पडून राहून चोराकडून लाच उकळणाऱ्या पोलिस पहारेकऱ्याचं जीवन शिवाला छान वाटलं.

म्हणून दुसऱ्या दिवशी शिवा त्या पहारेकऱ्याकडे गेला आणि आपल्याला अशी नोकरी मिळवून देण्याबाबत त्याच्याशी बोलणे केले. तेव्हा तो पहारेकरी म्हणाला-"मी कोतवालाच्या घरातली कामं करतो. म्हणूनच तो मला न धमकावता ही अशी वरकड कमाई करू देतो. अशी वरची कमाई मला चांगलीच होते. तू जर कोतवालाच्या घरची कामं करायला तयार असशील तर मी तुला दरमहा दोनशे अशर्फ्या देऊ शकेन! बोल, आहे तयारी तुझी?"

"ही असली घरची कामं करायचं आपल्याला नाही जमायचं बाबा! मी स्वतःच कोतवाल बनेन. यासाठी मी काय करावं ते मला सांग." शिवाने पहारेकऱ्याला विचारलं.

पहारेकऱ्याने सल्ला दिला-"तुला जर कोतवाल बनायची इच्छा असेल, तर या गावातील शिक्षक चंद्रप्रकाशकडे जा. तो तुला मदत करील."

शिवा लगेच चंद्रप्रकाशकडे गेला. तिथं त्याचे दोनशे शिष्य होते. शिवाची इच्छा जाणून चंद्रप्रकाश म्हणाला- "कोतवालाचं काम असतं चोरांना पकडणं. यासाठी ताकत, चलाखी नि चपळपणा पाहिजे. यासाठी दोन वर्षं रात्रंदिवस चिकाटीने माझ्याकडून शिक्षण घ्यावं लागेल. तेव्हा कुठं तुला कोतवाल अथवा त्यासारखी एकादी नोकरी मिळू शकेल."

हे सर्व ऐकून शिवा म्हणाला-"इतकी मेहनत करणं नाही बुवा आपल्याला जमायचं. म्हणून तुमचा विद्यार्थी होणं मला शक्य नाही. माझी तुमच्यासारखा शिक्षक व्हायची इच्छा असेल तर मी काय करावं?"

"शिक्षक होण्यासाठी तुला मोठ्या श्रद्धेने परिश्रमपूर्वक चार वर्षे विद्याध्ययन केले पाहिजे." चन्द्रप्रकाशने सांगितले.

शिवाने अमळ विचार केला. मग चन्द्रप्रकाशला विनम्रपणे नमस्कार करीत

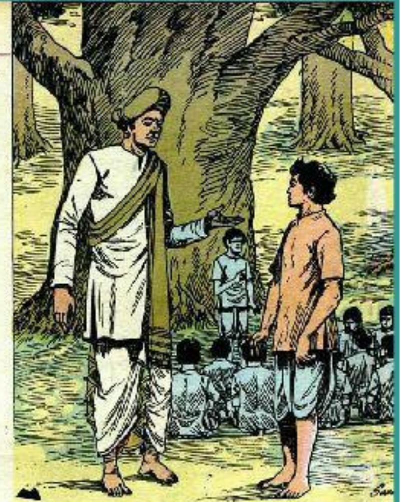
त्याने प्रश्न केला-"गुरुजी, आपण तर खूप शिकलेले आहात. आपण पुष्कळ जग पाहिलं आहे. कृपा करून मला असं सांगा की श्रम न करता पैसा कसा मिळवता येईल?"

चन्द्रप्रकाशला शिवाबद्दल सहानुभूति वाटली. तो म्हणाला-"तुझी इच्छा न्याय्य नाही हे खरं, तरी पण मी एक उपाय सुचवतो. या गावात सोमनाथ नावाचा एक श्रीमंत माणूस राहतो. त्याच्या जवळ बसून रोज सकाळ-संध्याकाळ दोन तास त्याला गोष्टी ऐकवल्यास तर तुला रोज पाच अशर्फ्या मिळतील!"

शिवा हे ऐकून सोमनाथकडे गेला. सोमनाथ खूप लठ्ठ माणूस होता. एका मोठ्या कॉटवर आळसाने सुस्तावला होता. शिवाच्या गोष्टी त्याला आवडल्या. शिवाला पण आपली ही नोकरी आवडली.

एक दिवशी शिवा सोमनाथला म्हणाला-"तुमच्यापाशी राहणं मला फार आवडलं. जन्मभर तुमच्याच सेवेत राहावं असं मला वाटतं!" हे सांगताना शिवाच्या चेहऱ्यावर स्पष्ट संतोष दिसत होता.

सोमनाथ मंद-स्मित करीत म्हणाला-"तुझ्या गोष्टी तर मला आवडतात. पण असं किती दिवस चालणार?"

"का? आपल्याकडे पैशांची टंचाई आहे का?" शिवाने प्रश्न केला.

पुन्हा हसून सोमनाथ म्हणाला-"हे बघ, घरात बसून पाच पिढ्या खात राहिलो तरी संपणार नाही इतकी संपत्ति माझ्या जवळ आहे. पैशांची टंचाई मला कधीच जाणवणार नाही. पण लहानपणापासून आळशीपणे बसून राहिल्यामुळे मी असा लठ्ठ झालो आहे. माझं शरीर मलाच जड झालंय! वजन कमी करण्यासाठी मी उपास केले. भूक विसरण्यासाठी मी तुझ्या या गोष्टी ऐकत असतो. वैद्य औषधे देत असतो, पण वजन कमी होईपर्यंत औषधांचा काही उपयोग

होत नाही. थोडं वजन कमी झालं की वैद्य नवी औषधे देणार आहे. मग मला तुझ्या गोष्टी ऐकायला फुरसत होणार नाही."

शिवाने भोळेपणाने विचारले-"का बरं?"

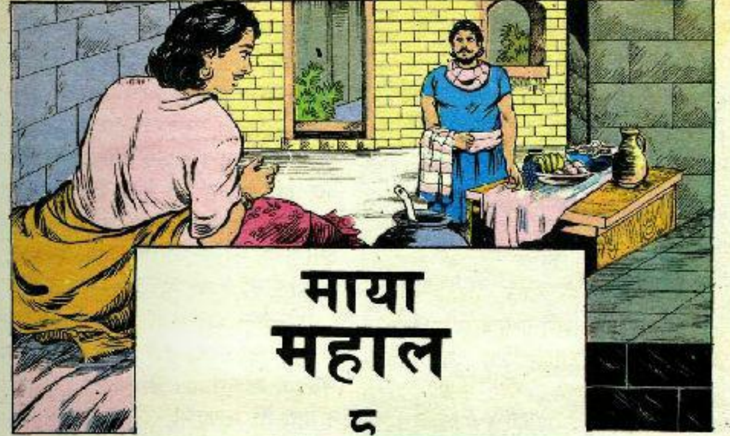
सोमनाथने प्रश्नाचे उत्तर दिले-"सध्या मी कॉटवरून उठू शकत नाही. वजन कमी झाले म्हणजे थोडी हालचाल करीन. मग मला रोज सकाळी-संध्याकाळी परसातल्या झाडांना पाणी द्यायला लागेल. ही एक नवी उपचार-पद्धति आहे. या वैद्याच्या औषधाने एक-दोन आठवड्यात मी चांगला होईन. वैद्याने मला सांगितले आहे की जोपर्यंत मी झाडांना पाणी देण्याचे काम करीत राहीन, तोपर्यंत माझी तब्येत चांगली राहील."

शिवाला हे ऐकून आश्चर्य वाटलं. सहजपणे तो बोलून गेला-"अरे बापरे! दोनदा झाडांना पाणी घालायचं! काय तापदायक काम हे!"

"अशी मेहनत न करण्यामुळेच मला असं रात्रंदिवस कॉटवर पडून रहावं लागलं. प्रकृति ठीक राहिली नाही. कुतांगळू बनून अस्वस्थ राहण्यापेक्षा शरीर-श्रम करून तब्येत चांगली ठेवणं अधिक सुखाचं नाही का? बरोबर म्हणतो आहे की नाही मी?" शिवाकडे पहात सोमनाथने विचारले.

आता कुठे शिवाच्या मनात ज्ञानोदय झाला. सोमनाथला आवश्यकता होती तोपर्यंत तो तेथे राहिला, मग आपले पालन-पोषण करणाऱ्या पित्याकडे-रामदासकडे तो परत आला. जे काम आपल्या वाट्याला येईल तो ते खुशीने करू लागला. अशा रीतीने आता सर्व जण त्याच्यावर प्रेमं करू लागले. शिवाला सुखाचा मूल मंत्र गवसला. तो सुखाने जीवन जगू लागला.

माया महाल

८

(महेन्द्रनाथ राजकुमारी विद्यावतीच्या शोधार्थ जंगलात शिरला. तेथे त्याला एक सन्यासी भेटला. त्याने महेन्द्रला एक मंतरलेली अंगठी दिली. तेथून पुढे गेल्यावर त्याला डोंगरावर बांधलेला एक महाल दिसला. महालाच्या द्वारपालाने महेन्द्रला एक रात्र तेथे रहाण्याची परवानगी दिली.—त्यानंतर)

त्या रात्री महेन्द्रनाथच्या मनात अनेक विचार येऊ लागले; त्याला झोप येईना. अचानक त्याला संन्याशाने दिलेल्या अंगठीची आठवण झाली, अन् त्याने हळूच अंगठीला स्पर्श केला. अशा प्रकारे पहाता पहाता अर्धी रात्र अुलटली अणि मग त्याला झोप लागली. तो जागा झाला तेंव्हा सूर्योदयाची वेळ झाली होती. भोवताली सर्वत्र बरीच गडबड व हालचाल सुरू झालेली त्याला आढळली. इतक्यात द्वारपाल न्याहारीच्या दोन थाळ्या घेऊन आला. दोघांनीही हातपाय धुवून, दात वगैरे घासून न्याहारी केली. खाणे संपल्यावर हात धुताना महेन्द्रने विचारले, "तुमचे मालक परत आलेत ना?"

द्वारपालाने आश्चर्याने विचारले, "अरे! तुला कसं कळलं?"

"मला रात्री बराच वेळ झोपच नाही आली! दाराची कडी ठोठावल्याचा आवाज ऐकू आला रात्री. अन् सकाळी-सकाळीच सगळीकडे कामाची खूप गडबड दिसू लागली. त्यामुळे मी सहजच ओळखलं की रात्री तुमचे मालकच आले असावेत. काय? बरोबर ओळखलं ना मी?"

द्वारपालाने नुसतीच होकारात्मक मान हलवली. महेन्द्र पुढे म्हणाला, "आता माझं इथे रहाणं तुला त्रासदायक होईल कदाचित्. मी इथून आता निघून जाणंच बरं. होय ना?"

"मालक आलेत हे तर खरंच. पण ते या बाजूला कधी येत नाहीत. त्यामुळे तुला घाबरायचं काहीच कारण नाही. तुझ्या मनात असलं तर तू चार-दोन दिवस इथे राहून आराम करू शकतोस. नंतर कर तुझा प्रवास पुढे सुरू! हां, अन् त्या अवधीत, तुला इथंच काही काम मिळवून देता येईल का, याचा मी प्रयत्न करीन." द्वारपाल सहजपणे म्हणाला.

महेन्द्रला काय-'आंधळा मागतो एक डोळा, अन देव देतो दोन.' अशीच अवस्था झाली! पण चेहऱ्यावर तसे दिसू न देता तो म्हणाला, "तू मदतीचा हात देतोयस मला! नोकरी देशील तर राहीन इथेच मी! नाहीतर अद्याच मी आपलं चंबूगबाळं बांधून टाकीन. तुला अगीच त्रास नको."

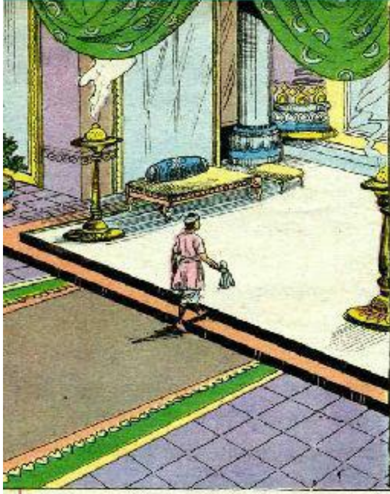
"ते सारं तू आता माझ्यावर सोड अन् भरपूर विश्रान्ती घे. तुला पुरेशी झोपही नाही मिळाली ना? संधी पाहून मी मालकांशी बोलणं करीन तुझासाठी, अन् तुझ्या नोकरीचं पक्कं करून टाकीन; आता नसते विचार करत बसू नकोस." इतके बोलून द्वारपाल तेथून निघून गेला.

महेन्द्रनाथ त्याच खोलीत बसून, खिडकीतून बाहेरचे निरीक्षण करू लागला. बाहेरचे वातावरण पाहून त्याच्या मनात एक अजब कल्पना डोकावली. 'नोकर तर सगळे मोठ्या अुत्साहाने आपापली कामे करत आहेत. आपणही जर त्यांच्यात मिसळून गेलो, तर हा महाल चोहोकडून नीट पहाता येईल. अन् मग महालात नव्याने आलेली खास पाहुणी कोण, हे पहाणेही सोपे होईल.' महेन्द्रने ताबडतोब एक कपडा साफ्यासारखा आपल्या डोक्याला गुंडाळला आणि मुकाट्याने तो तेथे काम करणाऱ्या लोकात जाअून मिसळला. ते सगळेजण आपापल्या कामात मग्न होते. त्यामुळे त्याचे नवे अस्तित्व कोणाला जाणवलेही नाही.

नोकर आपापल्या कामात दंग होते. महेन्द्रने सर्व खोल्यात डोकातून पाहिले, ठिकठिकाणी त्याला आरसे दिसले

अशा प्रकारे महेन्द्रनाथने थोडा वेळ खोल्या पाहून घेतल्या आणि एका बाजूला त्याला एक लहानशी वाट दिसली, तेंव्हा तो तिकडे वळला. तेथून तो ज्या खोलीशी पोचला, तिचा दरवाजा थोडासा अुघडा होता. तो अुघडून महेन्द्र आत शिरला. तेथेही सर्वत्र मोठाले आरसे लावलेले होते. एका बाजूला देवीची एक देखणी मूर्ती त्याला दिसली. मूर्तीजवळ एक रेशमी जाजम अंथरलेले असून त्यावर तीन वृद्ध पंडित बसलेले होते. त्या तिघांनीही भगवी वस्त्रे धारण केलेली होती. त्यातले दोघे काही जुनी ताडपत्रे वाचून पहात होते आणि तिसरा जमिनीवर काढलेल्या

काही अुभ्या आडव्या रेषा तपासून पहात होता. दरवाजा अुघडून आत आलेल्या महेन्द्रला पहाताच एका पंडिताने त्याला विचारले, "कोण आहेस तू? आत का आलास?"

"खोली साफ करायला आलो होतो मालक! आपल्याला माझ्या येण्याने त्रास झाला असला, तर क्षमा असावी. मी नंतर येअून साफ करीन ही खोली." वाकून नमस्कार करत महेन्द्र अुत्तरला आणि एक पाअूल मागे सरकला.

"ही खोली तर स्वच्छच आहे की चांगली! आणखी काही करायची जरूर नाही. जा तू." तो म्हातारा पंडित बोलला.

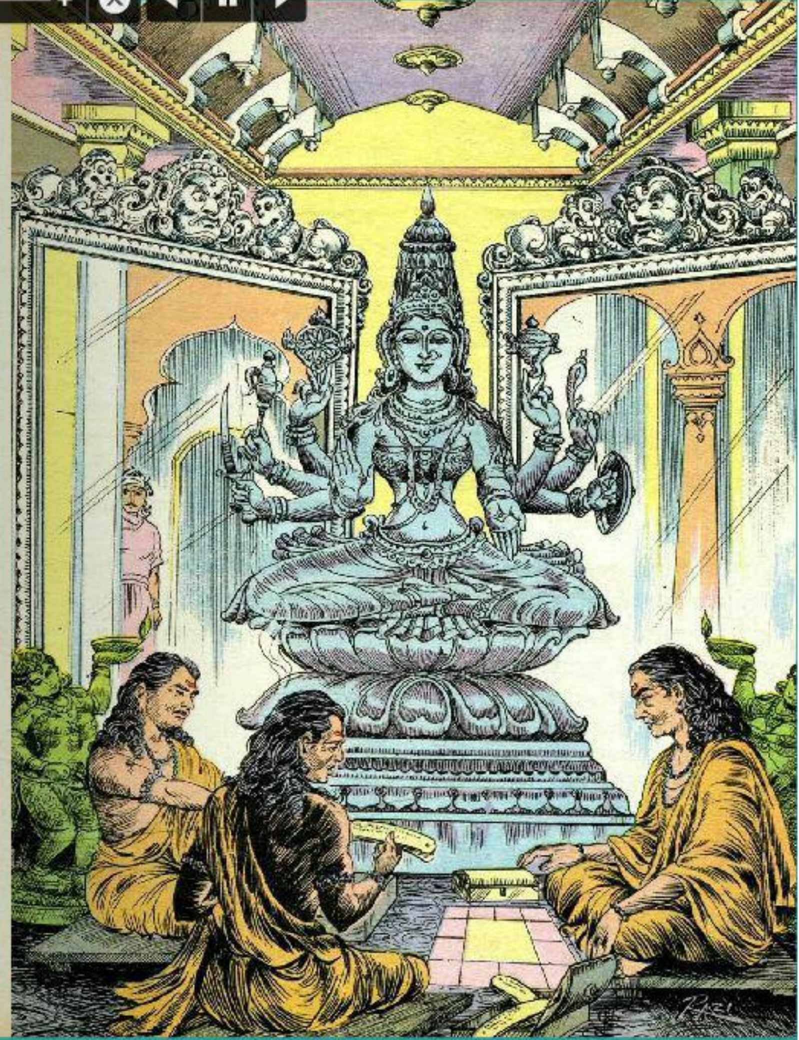
"ठीक आहे मालक!" असे म्हणत पुन्हा एकवार वाकून नमस्कार करून महेन्द्र खोलीबाहेर आला.

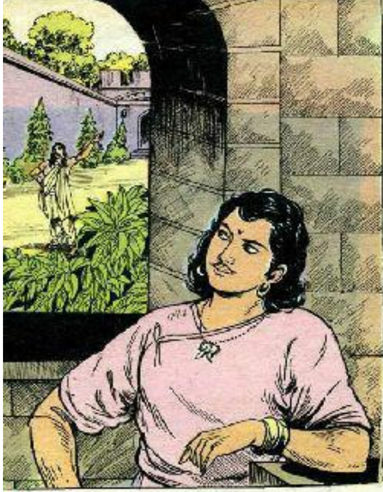
तेथून महेन्द्र भरकन द्वारपालाच्या खोलीकडेच गेला. थोड्या वेळाने द्वारपाल परत आला व त्याने महेन्द्रला विचारले, "काय झाली का चांगली विश्रान्ती?"

"हो तर! इथे नोकर इकडे तिकडे काम करत होते ना? ते बघत बसलो होतो आरामात. वेळ कसा गेला कळालंच नाही. आपले मालक भेटले तुला?" महेन्द्रने विचारले.

"यावेळी मालक एकटेच नाही आले. तीन वृद्ध माणसं बरोबर घेअून आलेत ते. बहुधा ज्योतिषी असावेत ते. त्यांच्याचबरोबर दुपारचं जेवण करून मालक आत्ता आपल्या खोलीत विशान्तीला गेलेत. त्यामुळे त्यांना भेटायची संधी मिळाली नाही मला. संध्याकाळी या अुद्यानात येतील ना तेंव्हाच बोलणं शक्य होईल आता." असे म्हणून द्वारपाल तेथेच आडवा होअून झोपून गेला.

महेन्द्रनाथ खिडकीशी जाअून बाहेर पाहू लागला. स्नानाच्या थोडा वेळ अगोदर एक माणूस अुद्यानाकडे येत असलेला त्याने पाहिला. त्याने लांब अंगरखा घातलेला होता. त्याचे केस

लांब-लांब होते, पण दाढी मात्र छोटीशीच होती. त्याचा चेहरा नीटसा दिसू शकला नाही महेन्द्रला. त्याच्या चालीत राजाचा रुबाब होता! तोच मालक असावा, हे कळायला महेन्द्रला मुळीच वेळ लागला नाही. त्याने एकदोनदा द्वारपालाच्या खोलीकडे पाहिल्याचे महेन्द्रच्या लक्षात आले. त्याने ताबडतोब द्वारपालाला जागे करून म्हटले, "दोस्ता! तुझा मालक अुद्यानात आलाय. बहुधा तुझीच वाट पहात असावेत ते."

एकदम दचकून खिडकीबाहेर पहात द्वारपाल म्हणाला, "हो, हो! मालकच ते. तुला पाहिलं तर नाही ना त्यांनी?"

"नाही, नाही! मी खोलीबाहेर पडलोच नाही ना मग कसा दिसेन?" महेन्द्रनाथ अुत्तरला.

घाईघाईने साफा बांधून द्वारपाल बाहेर पडला व अुद्यानाकडे गेला. त्याने मालकाला लवून नमस्कार केला. थोडा वेळ दोघांचे काही बोलणे झाले. महेन्द्रनाथ खिडकीतून हे सारे पहात होता. मालक हाताने इमारतीच्या दुसऱ्या भागाकडे इशारा करत द्वारपालाला काही सांगत होता. द्वारपालाने वाकून पुन्हा मालकाला नमस्कार केला अन् तो मागे वळला. मालकही महालाकडे निघून गेला.

संध्याकाळ होअून सर्वत्र अन्धार पसरू लागला, तेंव्हा द्वारपाल तेथे आला व महेन्द्रनाथकडे पाहून हसत म्हणाला, "तुझ्यासाठी एक चांगली बातमी आणलीय बरं का मी! मालकाने या महालाच्या पलिकडे द्वारपाल बदलण्याबद्दल म्हटलं होतं. त्या बाजूला सगळ्या बायका रहातात. तिकडल्या दारावर पहारा करणं तुला पसन्त असेल तर..." महेन्द्रला तर वाटले-'आंधळा मागतो एक डोळा, अन् देव देतो दोन.' द्वारपालाचे बोलणे पुरे होण्यापूर्वीच अुतावीळपणे तो म्हणाला, "हो, हो! कबूल आहे मला ते काम. मी तर आत्ता सुद्धा कामावर रुजू व्हायला तयार आहे."

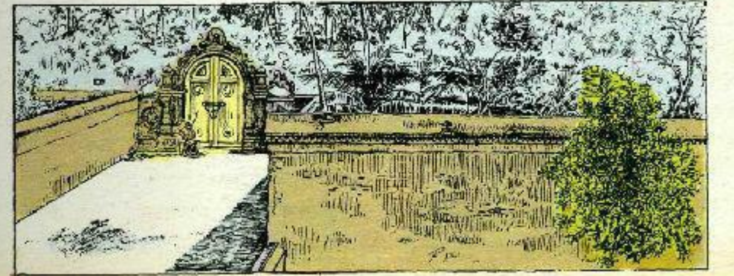
"ठीक आहे. चल तर मग माझ्याबरोबर. मी तुला तिथे घेअून जातो. सहसा त्या बाजूला कोणी जात नाही. त्या बाजूची दारंही बहुधा बंदच असतात नेहमी." असे म्हणत द्वारपालाने कंदील पेटवला अन् तो पुढे निघाला. महेन्द्रनाथ त्याच्या मागे मागे चालू लागला.

दोघेही थोडा वेळ चालत राहिले. नंतर त्यांना खाली जाणाऱ्या काही पायऱ्या लागल्या. त्या पायऱ्यांवरून ते थोडा वेळ चालत गेल्यानंतर त्यांना साखळ्या लावलेले एक लोखंडी दार दिसले. तेथून मुख्य इमारत अस्पष्ट दिसत होती. द्वारपाल महेन्द्रला म्हणाला, "इथं तुला तसं विशेष काही काम नसेल. तुला लागणारं जेवणखाण मी आणून देत जाईन. सकाळी मी येतो तेंव्हा तूही खोलीत जाअून आराम करू शकतोस. मात्र तुला इथे खूप जागरूक रहायला हवं. हा कन्दील राहू दे इथे." असे म्हणत महेन्द्रला नीट खबरदारी घ्यायला सांगून द्वारपाल तेथून निघून गेला.

जवळजवळ दोन तासांनी द्वारपालाने जेवण आणले. खाणं झाल्यावर महेन्द्रला एक किल्ली देत द्वारपाल म्हणाला, "नीट संभाळून ठेव ही हं, दरवाजा अुघडून बाहेर जाअू नकोस! बाहेर सर्वत्र जंगल आहे, अन् कुठे जायला रस्ताही नाहीय." अशा तऱ्हेने सर्व काम नीट सांगून द्वारपाल तेथून निघून गेला.

आता महेन्द्रच्या मनात एक एक विचार येअू लागले. 'ही नवी आलेली पाहुणी म्हणजे आपली युवराणीच असेल की नाही. हे रहस्य कसे बरे शोधून काढावे.' असलेच विचार करत महेन्द्र तेथे बसून राहिला.

क्रमशः

पहारेकरी पहिलवान

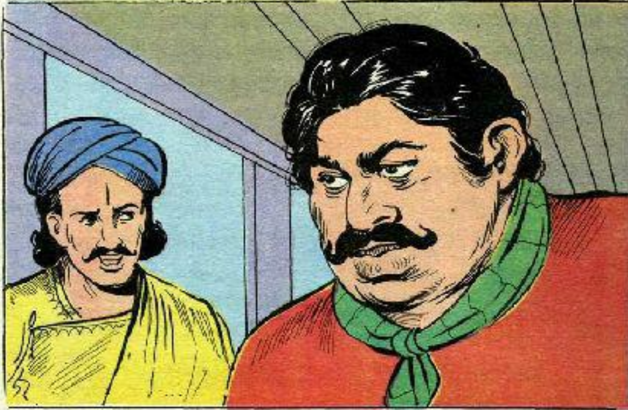
एका गावी मल्लनाग नावाचा पहिलवान रहात असे. अनेक कुस्त्या करून अन् अनेक पहिलवानांना हरवून त्याने खूपशी बक्षिसे जिंकली होती. या सर्व गोष्टी गाव-पाटलाला माहीत असल्याने, मल्लनागाने विचारल्याबरोबर त्याला गावच्या कचेरीवर पहारेकरी नेमून घेतला.

खूप दमदाटी करून करवसुली केली गेली अन् तो सारा पैसा कचेरीत पोचला. एका रात्री चोरांनी कचेरीचे कुलूप तोडून ते पैसे पळवले.

पाटलाला बातमी समजली तेव्हा खूप राग येऊन त्याने मल्लनागला बोलावून विचारले, "चोरांना तू पकडू शकला नसशील, हे ठीक. पण कमीत कमी तू चोरांना तोंड दिलं असशील, त्यांच्याशी दोन हात केले असशील असा पुरावाही कुठ मिळाला नाही! भानगड काय आहे?"

मल्लनाग यावर म्हणाला, "सरकार, मी जेंव्हा कुस्ती करत असतो, तेंव्हा लोक जोरजोरात शिट्ट्या वगैरे मारून मला प्रोत्साहन देत असतात. त्यांच्या टाळ्या ऐकून प्रतिस्पर्ध्याला हरवण्यासाठी माझ्या अंगात बारा रेड्यांचं बळ संचरत. पण रात्री चोर आले, तेंव्हा मला प्रोत्साहन देणारं कोणीच नव्हतं तिथे! मग काय करावं मी? नाइलाजच झाला माझा!" असे म्हणून मल्लनाग आपल्या मिशांना पीळ भरू लागला.

आत्ता कुठे पाटलाच्या डोक्यात प्रकाश पडला की स्वभावाची नीट पारख केल्याशिवाय नुसतेच शरीर पाहून एकादी जबाबदारी कोणावर टाकणं, ही मोठीच चूक होय.

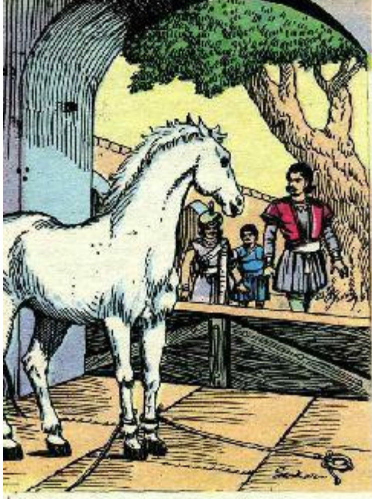

अंगरक्षकाची गोष्ट

अढळ निश्चयाचा राजा विक्रम नेहमीप्रमाणे पुन्हा त्या झाडाकडे गेला; फान्दीवर लटकणारे प्रेत खाली अुतरवून त्याने आपल्या खांद्यावर टाकले आणि मौन धारण करून तो स्मशानाकडे चालू लागला. तेंव्हा त्या प्रेतातील वेताळ म्हणाला, "राजा, तू कोणत्या दिव्यशक्ती प्राप्त करण्यासाठी ही मेहनत करत आहेस, ते मला माहीत नाही. पण इतकं मात्र खरं, की नेहमीच मेहनतीच्या प्रमाणात आपल्याला त्यांचं फळ मिळतंच असं नाही. काही कमनशिबी माणसं, बिचारी कित्ती खपली तरी अपेक्षित अुंचीला पोचू शकत नाहीत. अन् अुलट काही नशीबवान माणसं मुळीच कष्ट न करता ही अनपेक्षितपणे अुच्चपद मिळवून जातात. अुदाहरण म्हणून चांगला

वेताळाच्या गोष्टी

धैर्यवान असूनही भित्रेपणानं रहाणाऱ्या जयसिंह नावाच्या एका तरुणाची गोष्ट मी तुला सांगतो. ती नीट सावध चित्तानं ऐक, म्हणजे तुला आपल्या या कष्टांचाही विसर पडेल.'' आणि वेताळ विक्रमराजाला आपली गोष्ट सांगू लागला.—

वैशाली राज्यावर राजा विलासवर्माचं राज्य होतं. त्याला मुलगा नव्हता, पण एक मुलगी होती. तिचं नाव होतं मृणालिनी. तीं जेंव्हा वयात आली, तेंव्हा तिच्या बाबतीतलं आपलं कर्तव्य पुरं व्हावं, म्हणून तो तिच्यासाठी योग्य वर शोधू लागला.

राजा विलासवर्माच्या अंगरक्षकाचं नाव होतं जयसिंह. हा तरूण चांगला धष्टपुष्ट असून युद्ध-कलेत ही निष्णात होता. खड्गयुद्ध, मल्लयुद्ध वगैरे कशातही त्याला कोणीच हरवू शकणार नाही असा बोलवा होता. त्यामुळे राजाची जयसिंहवर विशेष मर्जी होती. राजकुमारी मृणालिनी आणि अंगरक्षक जयसिंह यांच्यात सहवासामुळे आपसात आकर्षण अुत्पन्न झालं होतं. परन्तु राजाला मात्र याची काहीच खबर नव्हती.

पाटलीपुत्रचा युवराज दीप्तिवर्मा हा देशाटन करता करता एकदा वैशाली नगरात आला. महाराज विलासवर्माने त्याचं सन्मानपूर्वक स्वागत केलं, कारण या दीप्तिवर्मालाच आपला जावई करून घ्यावं असं त्याच्या मनात होतं.

एके दिवशी दीप्तिवर्माला बरोबर घेअून राजा विलासवर्मा आपल्या अश्वशाळेकडे गेला. तेथे एक पांढराशुभ्र घोडा स्वतन्त्रपणे निराळा बांधून ठेवला होता. त्याला पहाताच त्यावर स्वार होण्याची दीप्तिवर्माला हुक्की आली. तो म्हणाला, ''अरे वा! घोडा असावा तर असा! मी आत्ता याच्यावर स्वार होअून थोडी रपेट करून येतो!''

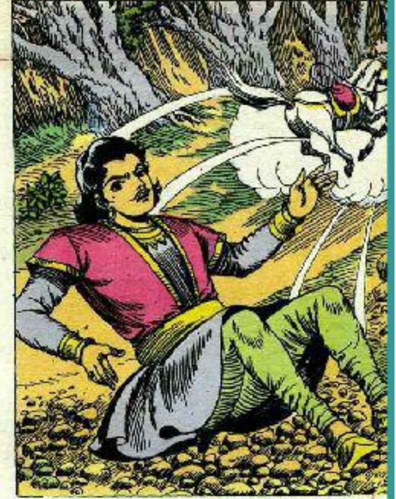
हे ऐकून विलासवर्मा एकदम घाबरून म्हणाला, ''अरे इतका अुतावळेपणा नको

करू बेटा! या घोड्याला इथे येअून अजून एक आठवडाही झालेला नाही. आमचे अश्वशिक्षक याला अजून रुळवू शकलेले नाहीत. आमच्या एकट्या जयसिंहने मात्र पहिल्याच दिवशी याच्यावर आपली मांड पक्की करून याला पळवून आणलं होतं.''

असळी घेअून दीप्तिवर्मा घोड्याच्या पाठीवर आरूढ झाला. घोडा दचकून अुधळला अन् वायुवेगाने सैरावैरा धावत सुटला. त्याला काबूत आणणं दीप्तिवर्माला जमलं नाही. अखेर घोडयाने त्याला आपल्या पाठीवरून दगडधोंड्यावर फेकून दिला. दीप्तिवर्माच्या डोक्याला अन् शरीरालाही खोल जखमा झाल्या.

शिपायांनी ताबडतोब दीप्तिवर्माला अुचलून राजवाड्यात पोचवलं आणि राजवैद्यानं येअून त्याच्यावर अुपचार चालू केले. एका आठवड्यातच जखमा भरून येअून तो बरा झाला.

अशातच एकदा राजा विलासवर्मा समाचारासाठी दीप्तिवर्माकडे गेला. त्याच्याबरोबर राजकुमारी मृणालिनी आणि अंगरक्षक जयसिंहही होते. जयसिंहकडे रागाने पहात दीप्तिवर्मा त्याला म्हणाला, ''जयसिंह, इथे अनेक लोकांच्या तोंडून तुझं बरंच गुणगान अैकलंय मी! माझ्याशी द्वंद्वयुद्ध किंवा

खड्गयुद्ध कर ना. तू जर मला जिंकलंस तर, या राज्यांतलाच काय, पण संपूर्ण जगातला 'अजोड वीर' आहेस असं कबूल करीन मी!''

खरं पाहिलं तर दीप्तिवर्मा अजून पाअूल अुचलून नीटपणे चालूही शकत नव्हता. अशा स्थितीत खड्गयुद्ध? राजा तर त्याच्याकडे आश्चर्याने पहातच राहिला! तो आणि मृणालिनी आता जयसिंहकडे या आव्हानाबद्दल त्याची प्रतिक्रिया काय होतेय ते पाहू लागले.

थोडा वेळ मौन राहून जयसिंह बोलला, ''माफ करावं मला युवराज! आपण खरोखरच महान् वीर आहात. म्हणूनच

अजून तब्येत नीट झालेली नसतानाही माझ्याशी युद्ध करायची तयारी दाखवू शकलात. पण मी तरी सध्या आपणाशी लढू शकत नाही. माफी असावी."

यानंतर काही दिवसांनी दहा शिपाई बरोबर घेअून, रथात बसून राजा विलासवर्मा शिकारीला निघाला. नेहमीप्रमाणे अंगरक्षक जयसिंह बरोबर होताच.

एका ठिकाणी दाट झाडीतून अचानक एक सिंह समोर आला, अन् त्यानं राजावर झडप घातली. राजा या हल्ल्यापुढे हतप्रभच होता. सिंहाची गर्जना ऐकून अन्य शिपायांचे घोडे अुधळले अन् सैरावैरा धावू लागले. जयसिंहला म्यानातून तलवार काढण्याइतकाही अवसर मिळाला नाही, म्हणून तो निःशस्त्र हातांनीच सिंहाशी मुकाबला करायला पुढे झाला. तो इतका शौर्याने लढला की शेवटी सिंहाची मान मोडली, त्याच्या नसा फाटल्या अन् जमिनीवर कोसळून त्याने प्राण सोडला.

राजा विलासवर्माने रथावरून खाली अुतरून जयसिंहला प्रेमाने मिठी मारली अन् तो म्हणाला, "जयसिंह, तुझ्यासारखा महावीर अंगरक्षक म्हणून मिळाल्याने मी स्वतःला धन्य समजतो. तू काहीही माग माझ्याकडे, मी ते मोठ्या आनन्दाने देईन तुला!"

"नाही प्रभु, मी काही मोठंसं केलंय असं वाटत नाही मला. माझं कर्तव्यच केलंय मी!" जयसिंह नम्रपणे म्हणाला.

राजधानीत पोचल्याबरोबर राजाने राजवैद्याला बोलावून घेअून जयसिंहच्या जखमांवर इलाज करवला. एका पंधरवड्यात जखमा बऱ्या होअून जयसिंह पूर्णतः ठीक झाला.

यानंतर बरोबर दोन महिन्यांनी नेहमीप्रमाणे वसंतोत्सवाच्या निमित्ताने निरनिराळ्या चढाओढी झाल्या.

एका मैदानात गोलाकार जागा खुंटा मारून विशेष सुरक्षितता बाळगून आखाडा म्हणून तयार करण्यात आली होती. तेथे एक धष्ट-पुष्ट माजलेला बैल अुभा केला गेला. महाराज आणि युवराणी मृणालिनी थोड्या अंतरावरील अुंचशा आसनांवर येअून बसले; आणि आखाड्याभोवती प्रेक्षकांची गर्दी जमली.

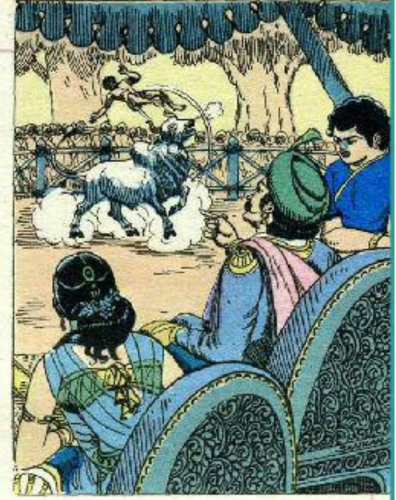
प्रथम दरबारी मतल जयभेर बैलाशी लढायला आखाड्यात अुतरला. गर्दीतून प्रोत्साहनसूचक शिट्ट्या वाजू लागल्या. मल्लाने आपल्यावर हल्ला करायला आलेल्या बैलाची शिंगं एकदम पकडली; परन्तु त्या माजलेल्या बैलाने नाकपुडीतून जोरात हवा सोडून डोक्याच्या हिसक्याने जयभेरला हवेत अुचललं अन् प्रेक्षकांच्या गर्दीत भिरकावून दिलं.

यानंतर आखाड्यात अुतरलेल्या नगररक्षक मार्तंडकेतूचीही बैलाने अशीच अवस्था करून टाकली.

हे पाहून राजा जयसिंहला म्हणाला, "अरे, तू तर महावीर आहेस, अुशीर का लावतोस? निशस्त्र हातांनी तू सिंह मारून टाकलास, मग हा माजलेला बैल म्हणजे तर तुला डाव्या हाताचा मळ. चल अुतर पाहू आखाड्यात!"

"नाही महाराज! क्षमा असावी मला. मी या बैलाशी झुंज घ्यायला तयार नाही." जयसिंहने नकार दिला.

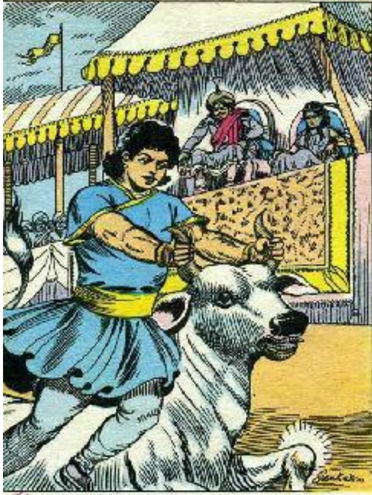
इतक्यात एक अकित घडलं! राजाने

आपल्या खांद्यावरून लाल रंगाची शाल लपेटून घेतलेली होती, तिच्याकडे बैलाची नजर वळली अन् तो भडकला! बांबूचे खुंट ओलांडून लोकांना आपल्या खुरांखाली चिरडत तो राजाकडे धावून जाअू लागला.

ते पाहून राजा एकाद्या पुतळ्याप्रमाणे आपल्या आसनालाच खिळून गेला! काय करावं, हेच त्याला सुचेना! इतक्यात युवराणी भयाने किंचाळून बेशुद्ध पडली.

राजाशेजारी अुभा असलेला जयसिंह मात्र मोठ्या चपळतेनं अुसळी घेअून बैला-समोर अुभा ठाकला. बैलाची शिंगं दोन्ही हातांनी घट्ट पकडून त्याने त्याचं डोकं

एका बाजूला पिळवटून धरळं अन् थेट बैलाच्या काळजावरच त्याने जोराने लाथ हाणली. त्या धक्क्याने तो मस्त बैल एका बाजूला हेलपाटून खाली बसला. तेंव्हा जयसिंहने जोराने बैलाची मान मुरगाळत आपल्या डोक्याने बैलाच्या डोक्याला जोरदार धडक मारली. वेदनेनं हंबरत बैलाने पुन्हा अुठायचा प्रयत्न केला, पण त्याचा एक पायच मोडल्यामुळे त्याला अुठता आलं नाही. तो एका बाजूला तसाच पडून राहिला. त्याच्या नाकपुडीतून रक्त वाहू लागलं.

हे पाहून जनता जयसिंहच्या नावाने जयजयकार करू लागली. त्याला आपल्या हातांनी कवटाळत राजा म्हणाला, "जयसिंह, तू पुन्हा एकदा माझे प्राण वाचवलेस. मी फार कृतज्ञ आहे तुझा!" नंतर राजा म्हणाला की त्या दिवशीच्या चढाओढीत विजयी म्हणून जयसिंहचं नावच घोषित करण्यात येईल.

तेव्हा गंभीर स्वरात जयसिंह म्हणाला, "पण महाराज, मी आखाड्यात अुतरून बैलाशी सामना करायचा प्रयत्नच कुठे केलाय? मग मी विजयी कसा? आपण प्रथम त्या बिचाऱ्या जखमी बैलावर अुपचार करायची व्यवस्था करवावी."

मंद हसत राजा विशेष प्रेमानं जयसिंहला म्हणाला, "तू मला फार आवडतोस बघ! म्हणून आपल्या मुलीचा विवाह तुझ्याशीच लावून द्यायची इच्छा आहे माझी. तुला मान्य आहे हा प्रस्ताव?"

"आपण मला त्या योग्यतेचा समजत असाल, अन् मृणालिनी देवींनाही हे मान्य असेल तर आपला प्रस्ताव मान्य आहे मला!" जयसिंह अुत्तरला.

तोपर्यन्त मृणालिनी शुद्धीवर आली होती. आपल्या पित्याचा प्रस्ताव आणि जयसिंहचं अुत्तर तिनं ऐकलं होतं. गोड हसत तिनेही आपली मान्यता दिली.

एवढी गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला-"राजा, युवराणी मृणालिनीशी

विवाह करून तिच्या वडिलांच्या वैशाली राज्याचा राजा बनायला पाटलीपुत्रचा युवराज दीप्तिवर्मा योग्यच आहे नाही? तो धैर्यवान नि साहसी तर आहेच, कारण उधळणाऱ्या घोड्यावर स्वार होऊन त्याला आपल्या ताब्यात आणण्याचा त्याने प्रयत्न केला. त्यात त्याला यश आले नाही, यामुळे त्याची साहसी वृत्ति डागाळत नाही. ते त्याचे केवळ दुर्भाग्य! बाकीचं सर्व सोडून दे, घोड्यावरून पडल्यावर झालेल्या जखमा ओल्या असतानाच त्याने महावीर अंगरक्षक जयसिंहाला द्वंद्व-युद्धासाठी ललकारलं, यात त्याची साहसी वृत्तीच दिसत नाही का? या उलट जयसिंहचा व्यवहार अगदी निराळा वाटतो. त्याचे वागणे परस्पर-विरोधी दिसते. तो साहसी आहे की भित्रा आहे हे सांगता येत नाही. युवराज दीप्तितवर्माशी द्वंद्व-युद्ध करायला तो कचरला, पुढेच आला नाही. त्याने वाघाशी झुंज दिली ती केवळ राजाच्या रक्षणासाठी नव्हे, त्याला आपले प्राण ही वाचवायचे होते. तसेच बैलाशी लढण्यासाठी रिंगणात उतरायलाच त्याने नकार दिला होता. हे सर्व पाहून असे वाटते की केवळ योगायोगाने त्याला 'महान वीर' ही पदवी मिळाली. आणि केवळ भाग्याने राजाचा जावई होण्याची योग्यता

त्याने प्राप्त केली. अशा अनेक शंका मनात येतात. या माझ्या शंकांचं नीट समाधान कर आणि जाणून-बुजून उत्तर देण्याचं टाळलंस जर तुझ्या शिराचे तुकडे तुकडे होतील हे तुला माहीत आहेच.

यावर राजा विक्रम म्हणाला-"युवराज दीप्तिवर्मा मधे राजकुमाराला साजेसे राज-परिवाराचे संस्कार व दूरदर्शिता दिसत नाही. त्याच्यात फक्त ईर्ष्या भरलेली दिसते. जयसिंहाला मिळालेले यश व कीर्ति त्याला सहन झाली नाही. केवळ ईर्ष्येच्या आहारी जाऊन तो उधळलेल्या घोड्यावर स्वार झाला आणि जयसिंहाहून आपण अधिक

पराक्रमी असल्याचे दाखवून देण्याचा त्याने विफल प्रयत्न केला. या प्रयत्नात त्याचाच उपहास झाला नाही का? स्वतः जखमी अवस्थेत असना त्याने जयसिंहाला द्वंद्व-युद्धासाठी पुकारलं यात स्पष्ट कपट आहे. कारण यात तो जर विजयी झाला असता तर त्याची कीर्ति वाढली असती. आणि जर त्याचा पराजय झाला असता तर जखमी असल्याचे कारण होतेच! आता जयसिंहाबद्दल म्हणायचे असेल वर त्याचे वर्तन परस्पर-विरोधी असे मुळिच नाही. त्याने सिंहाशी जी झुंज दिली ती स्वतःच्या बचावासाठी नाही, राजाचे रक्षण करण्याचाच त्याचा प्रयत्न होता. अन्यथा केवळ आपला बचाव करण्याची त्याची इच्छा असती जर अन्य शिपायांप्रमाणे तो बाजूला उभा राहिला असता अथवा तेथून पळून गेला असता. युवराज दीप्तिवर्माने जखमी अवस्थेत द्वंद्वयुद्धासाठी जेव्हा त्याला ललकारलं तेव्हां जयसिंहाला वाटलं तो काही असंबद्ध प्रलाप करीत आहे. याचा परिणाम काय होणार हे ही जयसिंहाने जाणले. राजाने सांगितल्यावर ही जयसिंह मस्त बैलाशी लढला नाही. कारण मनरंजनासाठी का होईना एकाद्या प्राण्याला घायाळ करणं त्याला पसंत नव्हतं. हे सर्व राजाने जाणलं होतं, म्हणूनच राजाचा जयसिंहाबाबतचा आदर वाढत गेला. आणि शेवटी तो राजाचा जावई बनून नंतर वैशालीचा प्रभु बनला."

वेताळाला हे निवेदन करताना राजा विक्रमचा मौन-भंग झाला. आता वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि झाडाच्या फांदीला पूर्ववत् प्रेत लटकू लागले.

—कल्पित

(आधारः आर्.आय्. पट्टाभि यांनी लिहिलेली एक कथा)

चान्दोबा पुरवणी-४९

भारतातील पशुपक्षी

'हूपो'-पक्षी

राजा सॉलोमन जेंव्हा अुडणाऱ्या सिंहासनावरून आकाशातून जात होता, तेंव्हा जवळपास अुडणाऱ्या गिधाडांनी त्याच्या डोक्यावर छाया धरायला नकार दिला होता. त्यावेळी राजाने त्यांना रागाने शाप दिला होता की, 'तुमच्या गळ्यांवरील केस नाहीसे होतील.' परंतु त्याच वेळी काही हूपो पक्षांचा कळप तेथे आला. त्यांनी सॉलोमनच्या डोक्यावरून अुडत राहून त्याला सावली मिळवून दिली. कडक अुन्हापासून आपल्याला वाचवल्या बद्दल राजाने त्यांना वर देअू केला, तेंव्हा त्यांनी 'आपल्या डोक्यावर सोन्याचा तुरा असावा' अशी मागणी केली. ती मागणी मान्य झाली, परन्तु त्या सोन्यासाठी जेंव्हा पक्ष्यांची हत्या होअू लागली, तेंव्हा त्यांचे प्राण वाचावेत म्हणून वरदानात बदल करून सॉलोमनने त्यांना सुंदरशा पिसांचा तुरा बहाल केला. ही एक पौराणिक कथा आहे.

हुपो (Hoopoe) पक्षी या सुंदर तुऱ्यामुळेच निराळा ओळखला जातो. भारतातील अुपुदे (Upudai) परिवारातला हा एकच एक वारस मानला जातो. त्याची आणखी एक खास ओळख म्हणजे त्याची पाठ, पंख व शेपूट यांवर शेल्याप्रमाणे अंतगाऱ्या काळ्या-पांढऱ्या पट्ट्या! तसा एक फूट लांबीचा हा पक्षी वर्णाने फिकट पिवळा असतो. हा जेंव्हा दाणे टिपतो किंवा त्यासाठी पायांनी जमीन अुकरत असतो, तेंव्हा त्याचा पिसांचा तुरा बन्द होअून टोकदार झालेला दिसतो. परंतु तो जेव्हां खुशीत येतो, तेंव्हा मात्र त्याचा हा तुरा पंख्यासारखा पसरतो आणि खूपच सुंदर दिसतो. अशा वेळी त्याचा थाट एकाद्या राजासारखा दिसतो. याची चोच लांब व बारिक असते. याचा आवाज 'हू-पो' किंवा 'हू-पो-पो' असा निघतो, म्हणूनच याला 'हूपो' असे नाव मिळाले आहे.

हूपोंची घरटी भिंतींच्या फटीत, छपरांच्या भोकात व झाडांच्या पोकळीत बांधलेली आढळतात. पिकांना धोका असणारे किडे वगैरे पकडून खात असल्याने हा 'शेतकऱ्यांचा मित्र' मानला जातो.

आधुनिक भारतीय साहित्य

(आपला भारत हा विभिन्न भाषा आणि विभिन्न संस्कृति असणारा एक महान् देश आहे. इथे युगानुयुगे प्रत्येक प्रमुख भाषेत समृद्ध साहित्य निर्माण होत आलेले आहे. आपल्या प्राचीन ग्रंथांबद्दल अन् त्यातील गोष्टींबद्दल आपल्याला थोडीबहुत माहिती असते; परन्तु आधुनिक काळातील महान् ग्रन्थांबद्दल आपल्याला फारच कमी माहिती असते. चान्दोबाच्या या पृष्ठांवर इथून पुढे विभिन्न भाषांतील श्रेष्ठ कादंबऱ्यांच्या गोष्टी दिल्या जातील. होय, या गोष्टी फारच संक्षिप्त स्वरूपात असतील. परन्तु आम्हाला विश्वास वाटतो की, त्या वाचून आमच्या छोट्या वाचकांना, पुढे कधीतरी ते ग्रंथ किंवा त्यांचा पूर्ण अनुवाद वाचून या नव्या साहित्याचा परिचय करून घ्यावासा वाटेल.) —संपादक

परजाः पहाडी प्रदेशातील मुलांची कहाणी

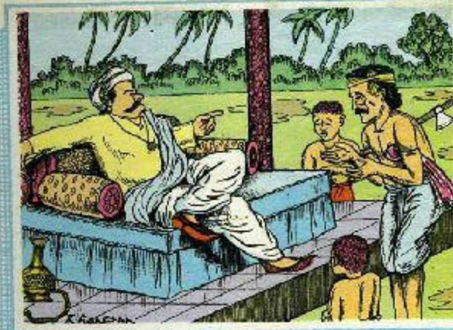

ओरिसाच्या कोरापुट जिल्ह्यात मैलोन् मैल पसरलेल्या जंगली व डोंगराळ भागात अनेक लहान लहान गावे आहेत. यात परजा, गोंड आदि कित्येक पहाडी जातीचे लोक रहातात. ते अगदीच निरक्षर असल्याने 'सभ्य' समजले जाणारे काही लोक त्यांना लुटत असतात.

सुकू जानी हा एक गरीब परजा असतो. त्याच्या बायकोला एका वाघाने पळवून नेलेले असते. त्याला मंदिया व तिकटा या नावाचे दोन मुलगे व जिली आणि बिली नावाच्या दोन मुली असतात.

गावात आलेल्या एका सरकारी अधिकाऱ्याची सुकूवर काही कारणाने गैरमर्जी होते. त्याचा राग शान्त करण्यासाठी काही रक्कम लाच म्हणून त्याला देण्याचे संकट अुभे रहाते. सुकूजवळ तर एक दमडीही नसल्याने त्याला सावकाराकडून कर्ज काढणे भाग पडते. हा सावकार फार क्रूर असतो. कर्ज वसूल होईपर्यंत सुकू व त्याचा धाकटा मुलगा, या दोघांना तो आपल्याकडे जामीन ठेवून त्यांच्याकडून गुलामासारखे काम करवून घेतो. अशा तऱ्हेने कर्ज न फेडणारांना असेच जीवन जगावे लागे. अशा प्रकारच्या बिगारीला तेथे 'गोटी' असे म्हणत.

सुकूचा थोरला मुलगा मंदिया याला चोरून दारू गाळल्या बद्दल पकडले जाते, आणि त्यालाही सरकारी अधिकाऱ्याला लाच देण्याची पाळी येते. तोही त्याच सावकाराकडून कर्ज घेअून त्याचा गुलाम बनतो.

सुकूच्या दोन्ही मुली खाणीत दगड अुचलण्याचे काम करू लागतात. सुकूला कळून चुकते की अशीच परिस्थिति राहिली, तर आपलं कर्ज कधीच फिटणार नाही. त्यामुळे सावकाराकडे आपली जमीन गहाण ठेवून ते तिघेही त्याच्या गुलामीतून मुक्त होतात.

सुकू दोन्ही मुलींना पुन्हा घरी आणून ठेवतो. पण तोपर्यंत त्यांना स्वतंत्र जीवन जगायची चटक लागलेली असते. थोरली जिली झोपडीतल्या मर्यादेत राहू शकत नाही. सावकार जेंव्हा जेंव्हा त्या गावात येअून मुक्काम करी, तेंव्हा जिली लपून-छपून त्याला भेटे. काही दिवसांनी ही गोष्ट गावात सर्वांना कळून सुकू खूप रागावतो: परंतु तो आपल्या मुलीला काहीही बोलू शकत नाही. सावकार जिलीला घेअून जातो आणि सुकू व त्याच्या मुलांना शरमेने मान खाली घालावी लागते.

सुकूचे धट्टे-कट्टे मुलगे कडक मेहनत करून भरपूर पैसा मिळवतात व सावकाराचे देणे कसेतरी फेडून टाकतात: परंतु तो पर्यन्त सावकाराने त्यांच्या जमिनीत संत्र्याची बाग केलेली असते, त्यामुळे ती जमीन परत करायला सावकार नकार देतो. सुकू कोरापुट कोर्टात तक्रार गुदरतो. कोर्टात खटला अुभा रहाण्याची तारीख नक्की केली जाते. परन्तु सावकाराकडून भरपूर लाच घेअून सरकारी अधिकारी सुकूला खटल्याची तारीख चुकीची सांगतो. त्या तारखेप्रमाणे सुकू कोर्टात हजर रहातो. परंतु योग्य दिवशी कोर्टात हजर न राहिल्याची सबब पुढे करून खटल्याचा निकाल सावकाराच्या बाजूने अगोदरच होअून गेलेला असतो.

हा निकाल ऐकून पिता-पुत्र हताश होअून आपल्या अंधःकारपूर्ण जीवनाबद्दल विचार करत सावकाराकडे जातात, आणि आपली जमीन परत देण्यासाठी त्याच्यापुढे गयावया करतात. परंतु त्याचा काहीच अुपयोग होत नाही. सावकार अुलट गर्वाने त्याला म्हणतो, "चला चालते व्हा मुकाट्याने, नाहीतर तुझी जिली जशी मी आणून ठेवली होती, तशीच बिलीलाही आणीन बघ!"

हे ऐकल्याबरोबर सुकू विजेच्या वेगाने जाअून आपल्या कुऱ्हाडीने सावकाराचे डोके धडावेगळे करतो. ते तिघेही गरजून म्हणतात, "अरे जा बे! आमची जमीन हडपलीस तू, पण तुला तिचा अुपभोग नाही घेता येणार." त्यांचा ओरडा ऐकून घरातून बाहेर आलेली जिली समोरचे दृश्य पाहून तेथून कुठेतरी पळून जाते.

सावकाराचे मस्तक अुचलून घेअून ते तिघेही पोलीस-ठाण्यात जाअून हजर करतात व म्हणतात, "याला आम्ही मारलंय, पकडा आम्हाला!"

हा प्रकार पाहून पोलीस अधिकारीही क्षणभर भीतीने थरारून जातो.

अुरिया भाषेतील महान् कादंबरीकार म्हणून प्रसिद्ध असलेल्या गोपीनाथ मोहन्ती (१९१४-१९९१) यांच्या लेखणीतून ही कादंबरी अुतरली आहे. साहित्य अँकेडमी आणि ज्ञानपीठ यांच्याकडून पुरस्कार मिळालेले हे पहिलेच अुरिया लेखक होत.

तुम्हाला माहीत आहे काय?

१. इन्द्रगिरी व चन्द्रगिरी या दोन पहाडामधे वसलेले मंदिर नगर कोणते?
२. पर्शियाची स्थापना कोणी केली?
३. नोव्हें.९, १९९० रोजी कोणती महत्त्वाची घटना घडली?
४. चीन-विजेता मंगोल-सम्राट कोण?
५. बांगला-देशचा जन्म केंव्हा झाला?
६. 'सती' या कुप्रथेचा विरोधक व ब्रह्मसमाजाचा संस्थापक असणारा महान् समाजसुधारक कोण?
७. या वर्षी १२ ऑक्टो.रोजी कोणत्या महत्वपूर्ण ऐतिहासिक घटनेचा अुत्सव साजरा केला गेला?
८. 'मोपला' नावाने कोण ओळखले जातात?
९. यू.एस्.ए. (अमेरिका) चा राष्ट्रीय प्राणी कोणता?
१०. भारतीय पुराणात एका पुराण-पुरुषाच्या पायाच्या अंगठ्याला बाण लागून मृत्यु ओढवतो. तो पुरुष कोण?
११. चार समुद्रांना रंगांची नावे मिळालेली आहेत. ते समुद्र कोणते?
१२. जगातील सर्वात अधिक लांबीचा रेल्वे-मार्ग कोणता?
१३. दोन वेळा नोबेल पुरस्कार जिंकणारी एकुलती अेक महिला कोण?
१४. चष्म्यासाठी अुपयोगात येणारी 'बायफोकल लेन्स' कोणी शोधून काढली?
१५. युनेस्को पुरस्कृत पहिले अंतर्राष्ट्रीय नगर कोणते? त्याची निर्मिति कोठे झाली आहे?

अुत्तरे

१. कर्नाटकातील श्रवणबेळगोळ.
२. सायरस द ग्रेट-इ.स.पू. ५०० व ४०० च्या दरम्यान.
३. पूर्व व पश्चिम जर्मनी यांच्या मधे १९१६ साली बांधली गेलेली बर्लिनची भिंत या दिवशी, दोन्ही जर्मनीचे एकीकरण सूचित करण्यासाठी तोडली गेली.
४. कुबलाईखान.
५. डिसेंबर १९७१.
६. राजा राममोहन रॉय.
७. क्रिस्तोफर कोलंबस याने लावलेल्या अमेरिकेच्या शोधाचा ५०० वा वार्षिकोत्सव साजरा केला गेला.
८. केरळच्या मलबार प्रान्तातील मुसलमानांना.
९. अमेरिकेतील पांढऱ्या डोक्याचा गरूडपक्षी.
१०. श्रीकृष्ण.
११. पांढरा, काळा, तांबडा व पिवळा समुद्र.
१२. मास्को ते व्हलाडिवोस्टॉक पर्यंत ५,८६४ मैल लांबीचा ट्रान्स सैबेरियन रेल्वे-मार्ग.
१३. मादाम मेरी क्युरी.
१४. बेंजामिन फ्रँकलिन.
१५. पांडीचेरीजवळील ऑरोविल.

भुतावर कुरघोडी

सुरेन्द्र नावाच्या तरुणाचे सुनीता नावाच्या तरुणीशी लग्न झाले. सुरेन्द्रला प्रीतनगरमधे नोकरी असल्यामुळे तो तेथे बिऱ्हाडासाठी जागा पाहू लागला. बरोबर त्याची बायकोही होतीच. सारे प्रीतनगर पालथे घालून झाले, पण एकही भाड्याचे घर त्यांना मिळेना.

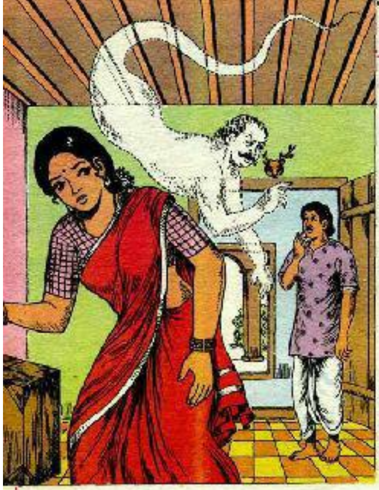
गावाच्या टोकाला कुलूप लावलेले एक घर त्यांना दिसले. त्याबाबत चौकशी करता, सुरेन्द्रला असे कळले की, ते घर धनपती नावाच्या एका व्यापाऱ्याचे होते. काही वर्षांपूर्वी सहकुटुंब नावेतून जात असताना अपघात होअून सर्वचजण मृत्युमुखी पडले; अणि तेंव्हापासून भूत बनून धनपती त्या घरातच हिंडत असे. कोणी त्याची भीती न बाळगता घरात राहू पाहिले, तर तो त्याच्या मागे लागून, त्याला सतावून घर सोडून जायला भाग पाडत असे.

ही माहिती ऐकून सुरेन्द्र बायकोला म्हणाला, "मला भुताप्रेतांची भीती वाटते बुवा, मला नको असलं घर!"

"है! माझा नाही असल्या भाकडकथांवर विश्वास, अन् खरंच भुतंखेतं असली तरी मी नाही भिणार त्यांना. या घरात राहिलो, तर भाडंही कुणाला देण्याचा प्रश्न नाही. त्या भुताला मी पाहून घेईन." असे म्हणून सुनीताने नवऱ्याला धीर दिला.

घर मिळवण्याबाबत अन्य तरणोपाय नसल्याने सुरेन्द्रला सुनीताचे बोलणे मानावेच लागले. मग त्याने घराच्या किल्लीबाबत लोकांना विचारले. त्यांनी सर्वांनी किल्लीबद्दल कोणालाच काही माहीत नसल्याचे अन् सुरेन्द्र कुलूप तोडून

उर्मिला मिथुन

घरात राहिल्यास कोणाचीच हरकत नसल्याचे सांगितले.

शेवटी सुरेन्द्र आणि सुनीता कुलूप तोडून घरात शिरले. घर आतून पाहिले. तेंव्हा दोघे चकितच झाले. सारे घर ठीकठाक लावून ठेवलेले होते. कुठे एवढीशीही धूळ वगैरे नव्हती. एका खोलीत एक खाट होती व त्यावर जसा नुकताच घातला असावा असा बिछाना पसरून ठेवलेला होता.

हे सर्व पाहून भीतीने थरथर कापत सुरेन्द्र म्हणाला, "घरातली ही स्थिति पाहून तर असं वाटतंच की खरोखरच त्या धनपतीचं भूत इथे रहात असलं पाहिजे."

सुरेन्द्रने असे म्हणताच भूतरूपात तेथे असणारा धनपती त्याच्यासमोर प्रकट होअून म्हणाला, "होय, मी धनपतीच आहे. खूपसा पैसा खर्च करून मी हे घर बांधलं, यात माझं मन अडकलेलं आहे. म्हणूनच मी इथे वावरत असतो. तुम्हाला या घरात रहायचं असेल तर माझी काही हरकत नाही. पण हे घर नेहमी आता आहे असं स्वच्छ, नीटनेटकं ठेवायला हवं. नाहीतर मी तुम्हा लोकांना खूप त्रास देईन लक्षात ठेवा."

भूत पाहून सुरेन्द्र तर घाबरूनच गेला, पण त्याच्या पाठीवर जरा थोपटून सुनीता भुताला म्हणाली, "ते सारं ठीक आहे, पण अेक सांगा-तुम्ही सध्या कोणत्या खोलीत रहाता?"

भुताने आपण रहात असलेली खोली तिला दाखवली आणि त्या खोलीत कोणी यायचे नाही-असे तिला बजावले.

अशा तऱ्हेने सुनीताचा संसार सुरू झाला. एका आठवड्यातच मागच्या बाजूला एका ठिकाणी केर टाकत राहून तिने तिथे केराचा एक मोठा ढीगच जमवला. तो पाहून धनपतीने तिला सारा कचरा बाहेर गल्लीत नेअून टाकायला सांगितले. पण त्याच्या धमकावणीकडे सुनीताने जराही लक्ष दिले नाही. अुलट

तिने घरात सगळीकडेच घाण ठेवायला सुरुवात केली. अशा तऱ्हेने सारे घरच घाणेरडे दिसू लागले.

ते पाहून एकदा सुरेन्द्र सुनीताला म्हणाला, "हे बघ, तू असं करत राहिलीस, तर एक दिवस ते भूत आपल्या दोघांनाही गळा दाबून मारून टाकील. घर जरा स्वच्छ ठेवायला शीक ना."

"काय करू? मला तर लहानपणापासून कामाची जराही सवय नाहीय ना!" सुनीताने बेपर्वाई दाखवली.

हळूहळू मागच्या बाजूला जमणाऱ्या कचऱ्याचा सडून घाण वास येअू लागला. एके दिवशी सुनीताच्या खाटेच्या कोपऱ्यावर बसून भूत ओरडून म्हणाले, "मी आधीच सांगितलं होतं ना, की मला अस्वच्छता मुळीच आवडत नाही म्हणून? परसातला कचरा कुजून येणाऱ्या वासानं माझं डोकं अुठायला लागलंय. आता मारून टाकतो पहा मी तुला."

भुताच्या या बोलण्याचा सुनीतावर काहीही परिणाम झाला नाही. अुलट तिने त्याला खाटेवरून ढकलून देत म्हटले, "हं! भुतानं माणसाला कित्ती घाबरवायचा प्रयत्न केला, तरी माणसाला मारण्याची शक्ती भुतात नसते, हे मला छान माहिती आहे." अन् एकाद्या चंडीसारखा अवतार धारण करत हातात

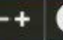
झाडू घेअून ती भुतावर धावून गेली.

त्याबरोबर बारीक आवाजात किंचाळत ते भूत तेथून पळून गेले. पण जाताना ते म्हणाले, "ठीक आहे, सारं घर अन् परसू तुला जितकं घाण करायचं असेल, तितकं कर. मी लक्ष घालणार नाही त्यात. पण कृपा करून माझ्या खोलीकडे येअू नकोस. निदान माझी खोली तरी चांगली स्वच्छ राहूं दे."

"हो, मोठा आलाय? अर्ध्या रात्री येअून माझी झोपमोड केलीस. तुझ्या त्या खोलीबद्दल काय तो विचार अुद्या करीन मी." सुनीता अुत्तरली.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी उठताच परसातला थोडा कचरा आणून तिने भुताच्या खोलीत इकडे तिकडे पसरून टाकला. घरातील सर्व वस्तु अस्ताव्यस्त करून टाकल्या. भूत ताबडतोब एका बाजूला घाबरून उभे राहून म्हणाले, "अग माझे आई सुनीता, तुझ्या अस्वच्छपणामुळे या घरावरचं माझं प्रेम नाहीसं झालय. या घाणीत रहाता यायचं नाही मला. मी आपला हे घर सोडूनच जातो कसा! जंगलातल्या एका झाडावर शान्तिपूर्वक दिवस काढीन मी. शेवटी तूच कुरघोडी केलीस माझ्यावर! पण माझं एक ऐक बये. आपलं घर जरा स्वच्छ ठेवायला शीक. नाहीतर या घाणीनं वेड लागून तुझा नवराही एक दिवस जंगलात पळून जाईल बघ. तसं संकट तुझ्यावर येऊ नये अशी माझी इच्छा आहे." आणि धनपतीचे ते भूत तेथून कुठेसे दूर निघून गेले.

त्या दिवशी संध्याकाळी नवरा घरी आल्यावर सुनीताने त्याला ही सारी हकिकत सांगितली. ते ऐकून रागाने सुरेन्द्र म्हणाला, "आता इथून पुढे तरी घर नीट साफ ठेव. नाहीतर त्या धनपालसारखा मीही पळून जाईन कुठे तरी."

सुनीताने जरा वेडावत म्हटले, "मी जराशी आळशी आहे खरी, पण त्या भुतापासून सुटका मिळवण्यासाठी मी जास्तच केलं. अद्यापासून छान स्वच्छ ठेवीन मी घर. पहातच रहा."

"बघ, पुन्हा तोच आळशीपणा. भूत बिचारं बोलून-बोलून हरलं. मीही सांगत राहिलो, पण तुझ्यात ढिम्मही बदल झाला नाही. अद्यापासून नाही, आजपासनंच घर साफ ठेवायला लाग." सुरेन्द्र हसत हसत तिला टोमणा मारत म्हणाला. त्याचे बोलणे ऐकून सुनीताही हसू लागली.

ऐकावं जनाचं...!

एके दिवशी भल्या पहाटे आपल्या गल्लीतून धापा टाकीत चाललेल्या महेशला सदानंदने मोठ्याने हाक मारून विचारलं-"आहो महेशजी, माझं एक छोटसं काम आहे तुमच्याजवळ."

सदानंदने महेश जवळ येत विचारलं-"सांग झटपट तुला काय पाहिजे ते. मी जरा महत्त्वाच्या कामासाठी निघालो आहे."

"खास असं काही नाही. शिवमंदिराच्या गल्लीत राहणारा चन्दन कसा माणूस आहे मला सांगाल?" सदानन्दने विचारले.

थोडा वेळ विचार करून आश्चर्याने महेशने प्रश्न केला-"का? कशासाठी विचारतो आहेस बरं?"

सदानन्द समजाऊन सांगू लागला- "तो मला काही रक्कम कर्जाऊ मागतो आहे. आपल्या सारख्यांचा सल्ला घेऊन मग पैसे द्यावेत असा विचार करून त्याला दोन दिवसांनी यायला सांगितलं."

महेश मनातल्या मनात हसला. सदानंद अडाणी आहे की उगाच फार सावध होण्याचा प्रयत्न करतो आहे हे त्याच्या लक्षात येईना. क्षण भर थांबून म्हणाला-"चन्दन दिल्या शब्दाला जागेल असं वाटत नाही. त्याला आपल्या जबाबदारीची नीट जाणीव नसते." असं सांगून महेश आपल्या वाटेने चालू लागला.

नदीच्या पुरात आपले घर-दार व संपत्ति गमावून सरकारकडून मिळालेली नुकसान-भरपाईची रक्कम गाठीला बांधून सदानंद या गावी आला होता आणि

नमृताई गोखले

काही रक्कम खर्च करून त्याने थोडी जमीन खरेदी केली होती. सदानंदला पैशांची किंमत चांगली समजे, म्हणून कर्ज मागणाऱ्या चन्दन बद्दल त्याने महेशला विचारले होते.

दोन दिवसांनी चन्दन पुन्हा सदानंदकडे आला आणि त्याला पैशांबद्दल विचारलं. तेव्हा सदानंदने त्याला खोटंच सांगितलं की तो व्यवस्था करू शकत नाही.

चन्दन गयावया करून सदानंदला म्हणाला-''मला पैशांची अत्यंत आवश्यकता आहे. माझ्या बायकोची तब्येत ठीक नाहीय. येथील वैद्याने शिफारस केली आहे की मी आपल्या बायकोला शहरात घेऊन जाऊन तेथे औषधोपचार करावा. मी तुम्हाला वचन देतो की एक महिना भरात तुमचे पैसे परत देऊन टाकीन. कृपा करून आज मला नाही म्हणू नका.''

या गोष्टी ऐकून सदानन्द थोडा मऊ पडून म्हणाला-''बरं, तर उद्या ये आता.''

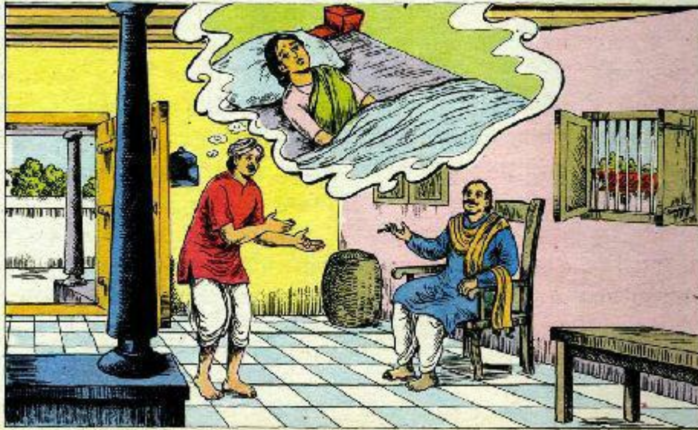
चन्दन गेल्यावर सदानन्द घराबाहेर पडला आणि गल्लीच्या दुसऱ्या टोकावर असलेल्या शिव-मंदिराकडे गेला. देवळाचे पुजारी श्री. वीरबसवलिंगाचार्य नदीवर स्नान करून ओल्या कपड्यांनी मंत्र-पुष्पाचे पठण करीत येत असलेले त्याला दिसले. सदानन्द पुजाऱ्या बरोबर चालत चालत त्याला आपली समस्या सांगू लागला-''महाराज, चंदन पैशांच्या अडचणीत आहे. त्याला मदत करायची मला इच्छा आहे. आपलं त्याच्याबद्दल काय मत आहे बरं? गावातील वयोवृद्ध महेशजींना मी विचारले. तेव्हा त्यांनी आपला अभिप्राय दिला-'चंदन काही विश्वास ठेवायला योग्य माणूस नाही!'

पुजारी थोडा थांबला. नंतर सदानंदकडे निरखून पहात म्हणाला-''दुसऱ्यांच्या म्हणण्यावर विश्वासू नकोस; दुसऱ्यांच्या मनाप्रमाणे वागशील तर आत्मनाश करून घेशील!'' एवढा उपदेश करून तो आपल्या वाटेने मंदिराकडे चालू लागला.

सदानंद दुग्ध्यात पडला, काही विचार करीत घरी परतला. दुसऱ्या दिवशी जेव्हा चंदन त्याला भेटायला आला, तेव्हा त्याला आवश्यक ती रक्कम सदानंदने देऊन टाकली.

यानंतर चार-पाच महिने असेच गेले. चन्दनने घेतलेली रक्कम काही परत दिली नाही. वाट पाहून सदानंद थकला आणि चंदनच्या घराचा शोध घेण्यासाठी बाहेर पडला.

सदानन्दला पाहून चंदन जरा ही बिचकला नाही. तो म्हणाला-''तुमचे पैसे कुठं जाणार नाहीत, पैसे मी देईनच!'' आज माझ्याजवळ पैसे नाहीत. माझ्या हाती रक्कम आली की मीच आपणास कळवीन. येऊन पैसे घेऊन जा म्हणून!''

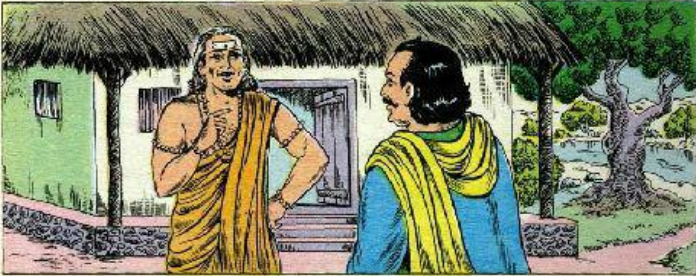
सदानन्दने आणखी दोन महिने वाट पाहिली, पण काही उपयोग झाला नाही. बाकीचं तर राहूंच द्या, जेव्हा रस्त्यात सदानंदला चंदन दिसे तेव्हा काही ही न बोलता सरळ लगबगीने पुढे निघून जाई. शेवटी निराश होऊन सदानंद एकदा पुजाऱ्याकडे आला आणि म्हणाला-"ही सर्व आपली कृपा आहे! आपला उपदेश मला भवला!"

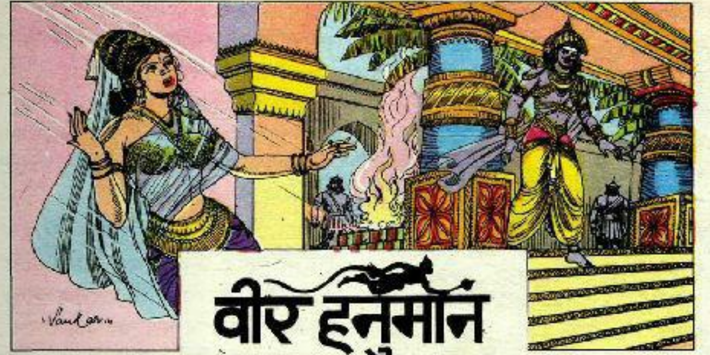
पुजाऱ्याला मोठं आश्चर्य वाटलं नि म्हणाला-"माझा उपदेश! मी कुठे आलो मधेच, मला काही समजत नाही."

सदानंदने स्पष्टीकरण केलं-"म्हणजे आपण विसरला वाटतं? मी एके दिवशी आपल्याला चंदनबद्दल विचारलं होतं आणि महेश त्याच्याबद्दल काय म्हणाला ते ही सांगितलं होतं. आपण उपदेश केलात की दुसऱ्यांच्या मतानुसार वागलो तर माझा नाश होईल. मला वाटलं-आपण आदरणीय, परोपकारी, सदाचारी आहात. आपला उपदेश जरूर मानला पाहिजे. महेश खोटं बोलत होता असाच मी विचार केला. चंदनला पैसे देऊन आता मी गोत्यात आलो पहा."

मंद स्मित करीत पुजारी म्हणाला-"म्हणजे माझ्या उपदेशाचा नीट अर्थ तुला समजला नाही एवढेच! मी सांगितलं काय नि महेशने सांगितलं काय? ते दुसऱ्याचं मत झालं. त्यावरून आपण आपला निर्णय घेणं वा विचार बदलणं बरोबर नाही-हेच मी तुला सांगितलं होतं. ऐकावं जनाचं, करावं मनाचं! बुद्धिमान माणूस कोण कसा आहे हे स्वतःच्या अनुभवांवरून ठरवतो. याबाबत दुसऱ्यांच्या मतावर अवलंबून राहणं हा शुद्ध मूर्खपणा आहे. याला दुसरं काही नाव देता येणार नाही!"

पुजाऱ्याच्या उपदेशाचा अर्थ आता कुठं सदानंदच्या लक्षात आला. तो बाहेर पडला नि नव्याने विचार करू लागला की चंदनला दिलेले पैसे कसे वसूल करावेत?

वीर हनुमान

रावण लंका-यज्ञ करीत आहे हे विभीषणाच्या लक्षात आले. तेव्हा विभीषण राम व वानर-वीरांना उद्देशून म्हणाला-"जर रावणाला या लंका-यज्ञात यश मिळाले तर त्यातून अनेक महा-पराक्रमी योद्धे व चतुरंग सेना निर्मित होईल. मग रावणाचा पराभव करणे आपल्याला फार कठीण होईल. म्हणून त्याच्या या यज्ञाचा भंग केला पाहिजे."

हे कसे शक्य होईल हाच तर मोठा प्रश्न होता. तेव्हा जांबवान म्हणाला-"अंगदाला अदृश्यकरणी विद्या अवगत आहे. तिच्या साह्याने आपण रावणाचा यज्ञ उध्वस्त करू शकू."

अदृश्यकरणी विद्येचा उपयोग करून अंगद अदृश्य झाला आणि त्याने रावणाच्या अंतःपुरात प्रवेश केला. त्याने राणी मंदोदरीचे केस पकडले आणि तिला फरपटत रावणाच्या यज्ञ-स्थानी आणले. हे पाहून ही रावण आपल्या यज्ञांतून उठला नाही. तेव्हा अंगद मंदोदरीला फरपटत अन्यत्र घेऊन जाऊ लागला.

मंदोदरी दुःखी अंतःकरणाने ओरडली-"त्रैलोक्य-विजेता रावणाच्या पत्नीचे संरक्षण करणारा कोणीच शिल्लक राहिला नाही का?" ते ऐकून रावण विचलित झाला आणि यज्ञ-वेदी

३०. राम व लक्ष्मण यांचे अपहरण

सोडून बाहेर पडला. अदृश्य स्वरूपात काम करणाऱ्या अंगदाने आता मंदोदरीला सोडलं आणि तो तेथून निघून गेला.

मंदोदरीने रावणाला सल्ला दिला-"आता उशीरा का होईना आपण रामाशी समझोता का करीत नाही?"

आपल्या अपार सैनिक-बळावर गर्व करणारा रावण आपल्या सैन्याच्या मदतीने रामाशी युद्ध करायला एक वेळी तयार झाला होता. आता परिस्थिति बदललेली होती. तरी पण रामाशी तह करण्याचा विचार त्याला रुचला नाही. तो राणी मंदोदरीला म्हणाला-"आपले बंधु-बांधव, पुत्र या सर्वांना गमावून आता एकाद्या क्षुद्र-सामान्य माणसाप्रमाणे रामाशी तह करायचा!"

लंकेतील सर्व परिस्थिति अशी असताना हजार योजन दूर असलेल्या पाताळ-लंकेत एक आणखी निराळी घटना घडत होती.

पाताळ-लंकेचा राजा होता महिरावण. त्याच्या जवळ अद्‌भुत मंत्र-शक्ति होती. जादू-टोना करण्यात तो तरबेज होता. त्याच्या मोठ्या भावाचं नाव अहिरावण.

नागलोकातील वासुकीची पुत्री चन्द्रसेना हिला महिरावणाने आपल्या जादूने पळवून आणले आणि जबरदस्तीने तिच्याशी लग्न करायचा त्याने घाट घातला. चंद्रसेना अपूर्व सुंदरी होती. तिने मनाने रामाला पति म्हणून वरलं होतं. ती महिरावणाला म्हणाली-'माझा पति तर राम आहे!' सीता-स्वयंवराच्या वेळी ती नागकन्यांसह तेथे गेली होती, तेव्हा तिने रामाला पाहिलं होत, तेव्हापासून ती रामाच्या मूर्तीची आराधना करीत आहे.

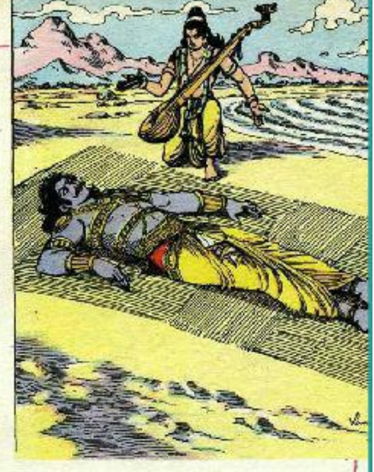
रावण लंकेच्या पश्चिमेकडील सागर-तीरी पोचला व तेथे दर्भ पसरून प्रायोपवेशनाची तयारी करू लागला. त्याच वेळी तिकडून नारद चालले होते. ते रावणाला म्हणाले-"अरेरे, हे तू रावणा काय करीत आहेस? इतका असहाय्य होऊन गेलास? मित्र व बंधुवत् महिरावणाला तू विसरलास वाटतं?" असं म्हणून नारद तेथून निघून गेले.

महिरावणाची गोष्ट ऐकून आता रावणाच्या अंगात नवीन उत्साह संचारला. त्याने डोळे मिटून महिरावणाचे स्मरण केले. त्यावेळी महिरावण चंद्रसेनेपाशी आलेला होता. ती ज्या रामाच्या मूर्तीची आराधना करीत होती, ती मूर्ति आपल्या हाती उचलून तो म्हणाला-"मी या रामाला इथं आणून काली मातेला त्याचा बळी देणार आहे."

चंद्रसेना म्हणाली-"तो रामच तुला मारून टाकील!"

"मला मारून टाकणं इतकं सोपं का वाटतं तुला? या पाताळ-लंकेपासून हजार योजन दूर एक भयानक गुंफा आहे. तेथील एका रत्न-मंजूषेत पाच भुंग्यांच्या रूपात माझे पंच-प्राण आहेत. पेटी उघडताच पाची भुंग्यांना एकदम मारायला हवं, अन्यथा मी मरणार नाही. एक अतिभयानक पिशाच्च त्या गुंफेवर पहारा देत आहे. माझ्या प्राणांचं हरण करणारा त्रैलोक्यात कोणी नाही." असं म्हणून त्याने रामाची मूर्ति जमिनीवर आपटली नि तिचे तुकडे-तुकडे होऊन गेले.

त्याच वेळी त्याला समजलं की रावण आपले स्मरण करीत आहे. जेव्हा रावणाने

डोळे उघडले, तेव्हा जमीन दुभंगून महिरावण वर आला. दोघांनी एकमेकांना आलिंगन दिले.

राम-लक्ष्मणाच्या तडाख्यातून आपली सुटका करून देण्याबाबत रावणाने महिरावणाला विनंती केली. तेव्हा महिरावण म्हणाला-"मला जे पाहिजे तेच तू मागत आहेस. मी उद्याच काली-मातेला या राम लक्ष्मणांचा बळी देतो." महिरावणाच्या तोंडून हे शब्द ऐकून रावण खुश आला. नंतर रावण त्याला आपल्या महालात घेऊन गेला.

बिभीषणाला आपल्या हेरांकडून हे वृत्त समजलं. आता रात्र झाली होती, म्हणून

दोघे ही झोपायच्या तयारीला लागले, विभीषण वानरांकडे गेला आणि महिरावणाचे वृत्त त्यांना सांगितले. आणि म्हणाला-''महिरावणाने राम-लक्ष्मणाचे अपहरण करू नये यासाठी आपण जागरूक राहिले पाहिजे. कडक पहारा ठेवला पाहिजे.'' अशी सूचना देऊन विभीषण निघून गेला.

हनुमानाने आपली शेपूट वाढवली आणि राम व लक्ष्मण यांच्या चारी बाजूंना तिचे विळखे घालून जणू एक छोटा किल्लाच बनविला आणि स्वतः त्यावर बसला. त्याने शेपटाची अशी सुरेख रचना केली की एक मुंगी ही आत जाऊ शकणार नाही.

थोड्या वेळाने विभीषण तेथे आला, हनुमानाने बनवलेल्या किल्ल्याची तारीफ केली व आपण आत जाऊन राम व लक्ष्मणाला राखी बांधणार असल्याचे सांगितले. हनुमानाने आपली शेपूट थोडी बाजूला करून विभीषणाला आत जायला वाट करून दिली.

विभीषणाने राखी बांधून झाल्यावर बाहेर येऊन तो म्हणाला-''हा महिरावण मोठा कपटी आहे. हा माझं अथवा आपल्या पैकी कोणाचं रूप घेऊन ही येऊ शकतो. म्हणून तुला फार सावध राहिलं पाहिजे.''

थोड्या वेळाने विभीषण पुन्हा तेथे आला. हनुमानाने त्याची मान पकडली आणि आपल्या गदेने त्याला मारायचा प्रयत्न करीत तो म्हणाला-''महिरावणा, हे तुझं कपट इथं माझ्यापाशी चालायचं नाही म्हटलं!''

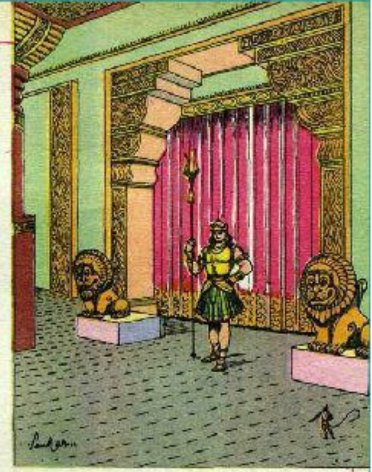
यावर विभीषण म्हणाला-''अरेरे, त्याने धोका दिलेला दिसतोय! माझ्या रूपात महिरावण आला असावा असं वाटतंय. पहा एकदा आत. त्याने राम-लक्ष्मणाला चोरून तर नाही ना नेलं?'' हनुमानाने शेपटीच्या किल्ल्यात डोकावून पाहिलं, तर तिथे राम व लक्ष्मण दिसले नाहीत.

हे सर्व पाहून निराश होऊन हनुमान खाली बसला. तेव्हा जांबवान त्याला म्हणाला-''ऊठ, ऊठ! राम-लक्ष्मणाचं संरक्षण फक्त तूच करू शकतोस.''

पाताळ-लंकेत कसं जायचं ते विभीषणाने हनुमानाला सांगितले. नंतर आपला देह विशाल बनवून तो आकाशात उडाला.

दरम्यान झोपलेल्या राम-लक्ष्मणाजवळ गेलेल्या प्रथम विभीषणाच्या रूपातील महिरावणाने त्यांना छोट्या रूपात बदलून टाकलं नि त्यांना आपल्या कपड्यात लपवलं आणि विभीषणाप्रमाणे हनुमानाला सूचना देऊन तो थेट पाताळ-लोकात पोचला. नंतर त्याने चंद्रसेनेला राम-लक्ष्मणाचे दर्शन घडवले नि म्हणाला-''हा तुझा राम! आणि हा त्याचा छोटा भाऊ लक्ष्मण. मी उद्या सकाळी काली-मातेला या दोघांचा बळी देऊन नंतर तुझ्याशी लग्न करीन. समजलं?'' नंतर त्याने राम-लक्ष्मणाला बंदी बनवलं.

हनुमान पश्चिमेकडील समुद्रात शिरला. कमळाच्या कळीच्या आकाराचा व अग्नीप्रमाणे चमकणारा एक पर्वत त्याला दिसला. हनुमान त्या पर्वताच्या शिखरावर पोचला, तिथलं एक छोटं बिळ त्याने पाहिलं. सूक्ष्म रूप धारण करून

तो त्या बिळात खाली उतरत गेला आणि पाताळ- लंकेच्या सिंह-द्वारावर पोचला.

त्या द्वारावर एक महा पराक्रमी युवक पहारा देत होता. त्याच्या चेहऱ्यावर झळकणारा पराक्रम पाहून हनुमान प्रेमाने त्याच्याकडे पाहू लागला. त्याला या युवकाबद्दल आपुलकी व प्रेम वाटू लागले.

हनुमान सूक्ष्म रूपात असला तरी द्वारपालाने त्याला ओळखले व विचारू लागला-''कोण आहेस तू? माझ्या नजरेतून सुटून तू आत जाऊ इच्छित असलास, तर ऐक - माझ्या हातून तुला निश्चित मृत्यु येणार. आणि आपल्या मुठी घट्ट आवळून जणू लढायला तयार झाला.

द्वारपालाचा हा पराक्रम पाहून हनुमानाला मोठे आश्चर्य वाटले. त्याने विचार केला-हा कोणी ही असला तरी माझ्या सारख्याशी लढायला तयार झालेला आहे. थोडा वेळ त्याची गंमत करून मग त्याचा अंत करावा. तो दमल्यासारखा तिथे बसून राहिला.

द्वारपाल युवकाला वाटलं कि आपला शत्रु दमून-भागून हारला आहे. मोठ्या आवेशात येऊन हसत ओरडला-"हे मायावी, माझ्याशी लढायला आलास? तू मला काय समजलास? मी मत्स्यवल्लभ आहे. महान् वीर हनुमान माझे वडील आहेत, ठाऊक आहे तुला?"

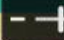
जेव्हा तो युवक असं म्हणाला तेव्हा हनुमानाला मोठं आश्चर्य वाटलं, नि राग ही आला. दातांवर दात आपटीत तो म्हणाला-"अरे बेट्या, हनुमान आजन्म ब्रह्मचारी आहे हे सारं जग जाणत आहे. मग तो तुझा बाप कसा असू शकेल? शुद्ध खोटं बोलत आहेस, म्हणून तुला मृत्यूचीच शिक्षा दिली पाहिजे." असं म्हणून हनुमान त्याच्यावर तुटून पडला.

आपल्या मजबूत हातांची मूठ वळून हनुमान त्याला मारणार इतक्यात मागून एक आवाज आला-"स्वामी, थांबा! आपला क्रोध थोडा ताब्यात ठेवा!"

हनुमानाने लगेच मागे वळून पाहिले, विजेप्रमाणे चमकणारी एक सौंदर्यवती धावत-पळत त्याच्याकडे येत असलेली दिसली. हनुमान आश्चर्याने पहातच रहिला. त्या युवतीने जवळ येऊन लवून आदरपूर्वक हनुमानाला नमस्कार केला नि म्हणाली-

"हा मुलगा जे काही म्हणाला ते सर्व सत्य आहे. माझं नाव आहे सुवर्चलादेवी. दक्षिण सागर माझे वडील. असंख्य जलचरांची मी राणी आहे. प्रभु, मी तुम्हाला ओळखते, पण तुम्ही मला ओळखत नाही. एकदा तुम्ही समुद्र पार करून चालला होता. तेव्हां सिंहिकेची सावली तुम्हाला पकडून ओढू लागली,

तुम्ही तिच्याशी लढू लागला. त्यावेळी मी मत्स्य-रूपात तिथे पोहत होते. तुम्ही सिंहिकेला ठार केलंत आणि घामाने भरलेला आपला हात झाडला. तेव्हा घामाचे काही थेंब माझ्या तोंडात पडले. मी ते गिळून टाकले आणि गर्भवती झाले. नंतर माझ्या पोटी हा मत्स्यवल्लभ जन्माला आला. अशा रीतीने हा बालक तुमचाच पुत्र आहे व तुम्ही त्याचे पिता आहात.

सुवर्चलेचे बोलणे संपले, तेव्हा हनुमानाने एक दिव्य वाणी ऐकली-"हनुमान, सुवर्चला जे काही म्हणाली ते सगळं खरं आहे! मत्स्यवल्लभ तुझाच मुलगा आहे."

हनुमानाला सर्व ऐकून आश्चर्य वाटलं, तो काही बोलू मात्र शकला नाही.

तेव्हा सुवर्चला पुढे येऊन म्हणाली-"मत्स्यवल्लभ लहान-पणापासूनच मोठा धैर्यशाली नि साहसी आहे या माझ्या महापराक्रमी मुलाला महिरावण उचलून घेऊन गेला आणि त्याला गुलाम बनवलं. दिव्य वाणी झाली की तुमच्या दर्शनानेच याला या गुलामीतून मुक्ति मिळेल. आता याला तुमचं दर्शन घडलं. आजपासूनच माझा मत्स्यवल्लभ दासतेतून सुटणार!"

पुन्हा दिव्य वाणी ऐकू आली-"होय, सुवर्चला जे काही म्हणते आहे, ते सर्व खरं आहे. मत्स्यवल्लभ हनुमानाचाच मुलगा आहे!"

तेव्हा मत्स्यवल्लभाने नम्रपणे हनुमानाला नमस्कार केला. हनुमानाने आपल्या पुत्राला प्रेमाने आलिंगन दिले.

यावर सुवर्चलाला खूप आनंद झाला. हर्षभरे ती हनुमानाला म्हणाली-"तू चन्द्रसेनेकडे जा. महिरावणाच्या प्राणांचं रहस्य तिला ठाऊक आहे. ती तुला सर्व प्रकारे मदत करील." असं म्हणून तिने हनुमानाला नमस्कार केला. नंतर सुवर्चला आपल्या मुलाला घेऊन तेथून निघाली.

दिवसाढवळ्या भूत!

गोष्ट खूप जुनी आहे. बगदादमधे अब्दुल्ला नावाचा एक अमीर माणूस रहात असे. त्याला गोष्टी ऐकण्याचा फार छन्द होता. त्या गोष्टीसुद्धा भुतांच्या गोष्टीच असाव्या असा त्याचा आग्रह असे. रोज कमीत कमी एक तरी अशी गोष्ट ऐकल्यावाचून त्याला झोपच येत नसे!

शहरात तो दवंडी पिटवत असे की-'भुताखेतांच्या गोष्टी सांगणाराला मोठं बक्षिस देण्यात येईल.' बक्षिसाच्या लोभाने खूपशी माणसे गोष्टी सांगण्यासाठी त्याच्याकडे येत. परंतु गोष्ट सांगता सांगता त्यांना मधेच थांबवून तो म्हणे-'अरे, ही नको, यापेक्षा चांगली गोष्ट सांग.' अन् अशा प्रकारे गोष्टी सांगणारांना तो त्रास देई. ती माणसे बिचारी कंटाळून तेथून निघून जाऊ पाहात, तर अब्दुल्लाला फार राग येई. "गोष्ट सांगता येत नव्हती, तर आलासच का माझ्याकडे? बदमाश! माझा वेळ फुकट घालवलास! थांब, तुला याबद्दल चांगली शिक्षा करतो!" आणि मग अशा माणसांना तो चाबकाने फोडून काढत असे.

एके दिवशी हमीद नावाचा एक काडी पहिलवान अब्दुल्लाला भुताची गोष्ट सांगू लागला. अगदी तुमच्यासारखाच, माझ्या बायकोलाही भुताखेतांच्या गोष्टी ऐकायचा छन्द होता. पण ती स्वतः फार भित्री होती, अंधाराची फार भीती वाटे तिला! एकदा मध्यरात्रीच तिनं भुताची गोष्ट मी सांगावी, म्हणून हट्ट धरला. सर्वत्र दाट काळोख पसरलेला होता, मी नकार दिला. पण ती ऐकेचना! मग मी तिला एक खूप भयानक अशी गोष्ट सांगितली. ती ऐकून

अरबस्तानातील लोककथा

ती इतकी घाबरली-इतकी घाबरली, की भयानं तिचं हृदयच बन्द पडलं. अन् मरून गेली ती!" हमीद म्हणाला.

"आहा! ही काय गोष्ट झाली?" असे रागाने म्हणत अब्दुल्ला चाबूक अुचलू लागला.

"थांबा हुजूर! खरी गोष्टी अजून सुरूच व्हायची आहे! सकाळी मी बायकोला दफन करून घरी आलो अन् आपल्या खोलीत जेंव्हा गप्प बसून राहिलो, तेंव्हा माझ्या डोळयासमोर कसलासा प्रकाश चमकू लागला. नंतर त्या ठिकाणी मला आपल्या बायकोचं भूत दिसू लागलं. ती मला म्हणाली-"तुम्ही नकार दिलात तरी, मीच हट्टानं तुम्हाला भुताची गोष्ट सांगायला लावली, त्याचाच परिणाम मी आता भोगते आहे."

इतक्यात त्याला थांबवत अब्दुल्ला म्हणाला, "मग, यात विशेष काय घडलं?"

"आहा! भूत दिवसाढवळ्या दिसलं-ही काय विशेष गोष्ट नव्हे?" हमीदने अब्दुल्लाला आव्हान देत विचारले.

आपली दाढी कुरवाळत अब्दुल्ला म्हणाला, "विचित्र आहे, हे खरं! पण दिवसा भूत दिसू शकतं यावर विश्वासच नाही माझा!"

"अं? का नाही दिसणार दिवसा? मी नाही आलो आत्ता तुमच्यासमोर दिवसाढवळ्या? एका महिन्यापूर्वी मी तुमच्याकडे गोष्ट सांगायला आलो होतो अन् चाबकाचा खूपसा मार खाअून निघून गेलो. नंतर अंथरूणच पकडलं मी, अन् मरून गेलो. आत्ता भूत-रूपानंच आलोय मी तुमच्यासमोर!" असे म्हणून त्या हमीदच्या भुताने आपले डोके धडापासून वेगळे करून चेंडूसारखे हवेत अुडवले.

ते पाहून अब्दुल्ला जोराने किंचाळला. पुढे कधीही भुताची गोष्ट अैकण्याच्या फंदात पडला नाही तो!

सुनेचे धन

पार्वतीला एकुलता एक मुलगा होता शिवकुमार. नवऱ्याच्या पश्चात् पार्वतीनेच आई-वडील बनून शिवकुमारचे पालन-पोषण केले. आपल्या नात्यांतील सुजाता नावाच्या एका मुलीला पार्वती आपली सून बनवू इच्छित होती. पण शिवकुमारने मात्र आपल्याच गावातील पद्मा नावाच्या एका मुलीला पसंत केले होते. पद्मा शिवकुमारला हळू हळू आपल्या मोह-पाशात ओढते आहे अशी पार्वतीला शंका येई. म्हणून एके दिवशी पार्वती स्वतःच पद्माला भेटायला गेली.

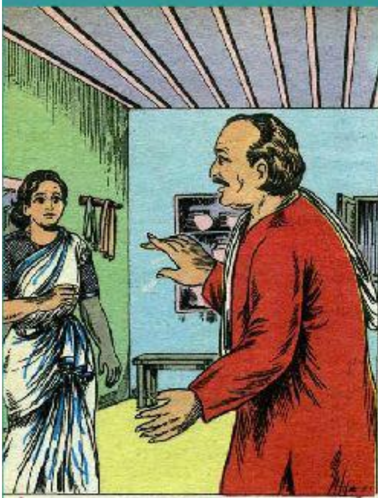
पद्मा एका श्रीमंत कुटुंबातील मुलगी होती. ती दिसायला फार नाजुक होती. पार्वती पद्माला म्हणाली-"आम्ही तर गरीब आहोत, माझा मुलगा मात्र फार चांगला आहे. तू जे म्हणशील तो ते करील असा विचार करूनच तू त्याला आपल्या जाळ्यात ओढले आहेस ना?"

"असं नाही सासू बाई, आम्ही दोघांनी एकमेकांना चांगलं पारखलं आहे, आमचं एकमेकांवर प्रेम आहे. तुम्ही आशीर्वाद दिलात तर आम्ही दोघे विवाहबद्ध होऊं!" पद्माने आपले मनोगत सांगितले.

"मग नीट ऐक. जर खरोखर तुझं माझ्या मुलावर प्रेम असेल तर माझी एक अट आहे. माहेरून एक पैसा ही माझ्या घरी येता कामा नये. घरातील सर्व कामे तुला एकटीलाच करावी लागतील. आहे तुझी तयारी?" पार्वतीने पद्माला प्रश्न केला.

पद्माने होकारार्थी मान हलवली. घरी परत आल्यावर मुलाला बोलवून पार्वती

पद्माकर सुखदेव

म्हणाली-"सुजाताला डावलून तू पद्माशी लग्न केलंस तर तूच बदनाम होशील. पैशांच्या लोभाने तू पद्माशी लग्न केलंस असं लोक म्हणतील. मला ही बदनामी सहन होणार नाही. म्हणून मला वाटतं तू सुजाताला डावलू नयेस."

आपली नापसंती दाखवीत शिवकुमार आईला म्हणाला-"असं असेल तर मी तिच्याहून अधिक गरीब मुलीशी लग्न करीन, पण सुजाताशी मी मुळिच लग्न करणार नाही."

मुलाचं बोलणं ऐकून पार्वतीला थोडं बरं वाटलं. म्हणाली-"तर मग तू पद्माशीच लग्न कर. पण लग्न झाल्यावर तिने माहेरच्यांकडून काही मदत घेऊ नये. ही माझी अट तुला मान्य आहे?"

शिवकुमारने ही अट मान्य केली. लग्न झालं नि पद्मा त्या घरची सून बनून आली. पार्वतीने मुलाच्या समोरच सुनेला आपल्या सर्व अटी सांगितल्या. ऐकून पद्मा म्हणाली-"सासूबाई, तुम्ही म्हणाल ते सर्व करायची माझी तयारी आहे. मी जरी श्रीमंत घरची मुलगी असले तरी मला घरातली सगळी कामं करता येतात. पण कोणी पहात असलं तर मला छोटं काम ही करता येत नाही. म्हणून मी जेव्हा काम करीत असेन तेव्हा कोणी पाहू नये एवढीच माझी अट आहे."

पार्वती काही म्हणणार इतक्यात शिवकुमारच म्हणाला-'आई, तुला हे कबूल केलेच पाहिजे.' पार्वती काही बोलू शकली नाही. पद्मा कसं काम करीत असे हे पार्वतीला पाहता आलं नाही. पण घरातील सर्व भांडी स्वच्छ दिसू लागली. सर्व वस्तु जागच्या जागी व्यवस्थित ठेवलेल्या दिसू लागल्या.

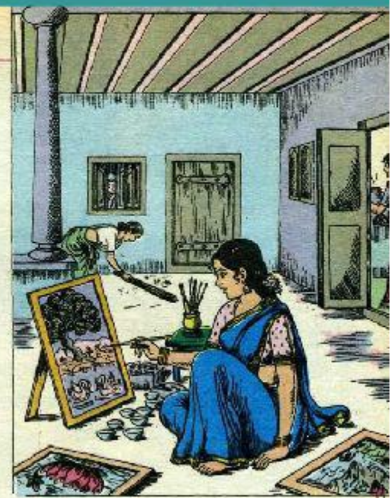
पद्मा सगळी कामे कशी करते हे जाणण्याची उत्सुकता पार्वतीला होती. तरी पण मनोमनी तिला संतोष असे.

असे काही दिवस गेले. पार्वतीचा भाऊ शिवराज एकदा तिच्या घरी आला नि म्हणाला-'माझी मुलगी, सुजाताचं लग्न ठरलं!' पार्वतीला आनंद झाला. तिने विचारलं-'नवरा मुलगा कुठला? काय काम करतो?' यावर शिवराज म्हणाला-"पैशांच्या लोभाने बहिणीने मला डावललं, फार चांगलं स्थळ मला कसं मिळणार?"

पार्वतीला जरा वाईट वाटलं. आपल्या सुनेबाबतच्या अटी तिने शिवराजला सांगितल्या. त्या सर्व ऐकून शिवराज म्हणाला-"तुझं घर पाहताच लक्षात येतं की सूनबाई सगळी कामं नौकरांकडून करून घेतात!"

हे ऐकून पार्वतीला आश्चर्य वाटलं. दुसऱ्या दिवशी तिने लपून पहायचा प्रयत्न केला, तेव्हा तिला वस्तु-स्थितीची कल्पना आली. पद्माने घराची दारं लावली की मागचा दरवाजा उघडून ती नोकरांना आत बोलवी. एक भांडी घासे तर दुसरा कपडे धुई. कोणी घर झाडून काढी, तर कोणी स्वयंपाक करी. पद्मा आरामात चित्रे काढीत बसे.

हे सगळं पाहून पार्वती मुकाट बसू शकली नाही. मुलगा रात्री घरी आल्यावर तिने सुनेला समोर बोलवले नि आपल्या डोळ्यांनी पाहिलेले सर्व सांगून तिला स्पष्टीकरण विचारले. पद्मा जरा ही न घाबरता म्हणाली-"सासूबाई, मी स्वतःच सगळी कामं करावीत असं

तुम्हाला का वाटतं?"

पार्वतीने विचारले-"एवढे नोकर-चाकर इथं काम करताहेत, त्यांचा पगार कोण देतं? मी सांगितलं होतं, तुझ्या माहेराहून एक पैसा ही येता कामा नये!"

पद्माने स्पष्टपणे सांगितलं-"सासूबाई, मी माहेराहून एक पैसा सुद्धा मागवीत नाही. मी जी चित्रे काढते ती शहरात विकून तुमचा मुलगाच खूप पैसे आणीत असतो! विचारा त्याला."

"आपण रोज मेजवान्या झोडीत असतो. तुझी चित्रं विकून एवढा का पैसा मिळतो, सूनबाई?" पार्वतीने

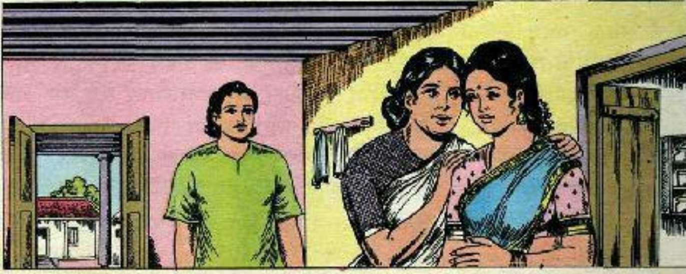
धमकावणीच्या सुरात विचारले.

शिवकुमारने मधेच दखल दिली-"आई, आज घरात जर स्वयंपाक करायला बाई आहे, तर आपण चारी ठाव जेवण का करू नये?" अशा विचारानेच मी सर्व व्यवस्था केलीय बघ. हल्ली मी सुद्धा अधिक कष्ट करून अधिक पैसे मिळवतो. आई नि बायको यांना सुख देण्यासाठी मी या वयात दोन काम जास्त केली तर काय बिघडलं?"

तेव्हा तिथे हजर असलेला शिवराज म्हणाला-"होय तर, माझी मुलगी असे पैसे मिळवू शकत नाही, तिला चित्रे काढता येत नाहीत. नवऱ्याकडून जास्त काम तिला करवून घेता येत नाही. हो की नाही? पार्वती बाई, पैशांसाठीच तुम्ही या सुनेला घरात आणलीय! पहातो कसं 'नाही' म्हणतेस ते!"

पार्वती झटकन शिवराजकडे वळून म्हणाली-"माझं एवढंच म्हणणं की सुनेनं माहेरून पैसे आणू नयेत. जर तिने स्वतः पैसे मिळवले, अन् नवऱ्याला अधिक पैसे मिळवायला लावले, तर त्यात माझं काय बिघडलं? सून स्वतः कमावते आणि घरात खर्च करते ही तर माझ्या भाग्याची गोष्ट नाही का? तू पण सुजाताला असं काही शिकव, की तिने स्वतः पैसा मिळवावा अन् सासरकडच्या लोकांचं सुख-समाधान वाढवावं!"

आता शिवराजला काही बोलता येईना. तो आल्या वाटेने परत गेला. पद्मा आणि शिवकुमार यांनी पार्वतीच्या पायांवर मस्तक ठेवून माफी मागितली. तेव्हा पार्वती म्हणाली-"जर माझी सून चित्रे काढते, तर घरातली कामं मी का तिच्याकडून करून घेऊं? माझं भाग्य मोठं की मला असा सुरेख मुलगा नि सून मिळालेली आहे." असं म्हणून पार्वतीने जोडप्याला आलिंगन दिलं. तिच्या डोळ्यात आनंदाश्रू तरळले.

चांदोबाच्या बातम्या

झुकता मनोरा

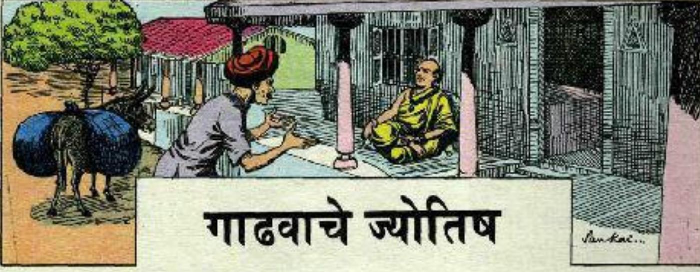
इटलीतील पिसा येथील झुकता मनोरा आजच्या युगातील एक आश्चर्य मानला जातो, म्हणून जगातील हजारो प्रवासी तो पहायला जातात. काही लोक सतत कुजबुजत असतात की जेव्हा ही नगरी विशेष प्रसिद्ध नव्हती, तेव्हा लोकांना आपल्याकडे आकर्षित करण्यासाठी हा मनोरा असा झुकता बांधण्यात आला. पण वस्तु-स्थिति मात्र अशी नाही. अलीकडे या गोष्टीचा शोध लागला आहे की सन ११७२ मध्ये जेव्हा हा मनोरा बांधण्यात आला तेव्हा जवळच एक मोठा खड्डा होता. जवळ जवळ दहा वर्षे तो भरण्याचे काम चालू होते. या खड्ड्यात भरलेली माती जेव्हा धसू लागली तेव्हा मनोरा असा झुकू लागला. वर्षानुवर्षे मनोऱ्याचे हे झुकणे चालूच आहे. कधी कधी हा एक वर्षात १ सें.मी. पर्यंत झुकतो.

वयाच्या पाचव्या वर्षीचे भूगोल-ज्ञान

मद्रासच्या एका नर्सरी स्कूलमधे पाच वर्षांची श्रीविद्या पहिल्या इयत्तेत शिकत आहे. तिच्या पाठ्यक्रमात भूगोल हा विषय नसला तरी तिचे भूगोलाचे ज्ञान अकटोविकटच म्हणायला हवे. जगातल्या राजधान्यांची शहरे, निरनिराळी अशी मोठी शहरे, समुद्र, वाळवंटे, नद्या, सरोवरे इत्यादींची नावे ती सांगू शकते. 'अॅटलास' उघडून आपण विचारलेले कोणतेही स्थान ती नकाशावर दाखवू शकते. भूगोलातला कोणताही प्रश्न विचारला तरी ती ताबडतोब बरोबर उत्तर देते. तिला विचारले की झिंबाब्वेची राजधानी कोणती? तर ती ताबडतोब उत्तर देईल-'हरारे'! यु.एस्.ए. च्या नैशनल जॉग्रफिक सोसायटीचे सभासदत्वही नुकतेच तिला मिळाले आहे. दोन वर्षांची असतानाच अॅटलास व निरनिराळ्या देशांचे नकाशे पहाण्यात तिला खूप मजा वाटू लागली व आपल्या मामाच्या मांडीवर बसून कित्येक देशांचे नकाशे, अॅटलास वगैरे मोठ्या बारकाईने पाहून ती आपल्या मेन्दूत भूगोलाचे ज्ञान भरून घेवू लागली होती.

एक विचित्र बचाव

पॉल एड्मंड्स् हा इंग्लंडचा फुटबॉल खेळाडू व प्रसिद्ध गोलकीपर होय. २८ वर्षे वयाच्या या खेळाडूने खेळाच्या मैदानात आतापर्यन्तो किती गोल वाचवले, हे सांगणे कठीण आहे. परन्तु ११ ऑगस्टला या फुटबॉल खेळाडूने जो बचाव केला होता, तो मात्र फारच निराळा आणि विचित्र प्रकारचा म्हणायला हवा. हा बचाव तो आपल्या आयुष्यभर कधी विसरणे शक्य नाही. त्या दिवशी एक सामना संपवून घरी परत निघाला असता, वाटेत १२ मीटर (जवळजवळ ४० फूट) उंचीवरील एका खिडकीतून खाली वाकणारी दोन वर्षांची मुलगी कॅली ही त्याला दिसली. ऐन वेळी खिडकीखाली पोचून खिडकीतून खाली पडणाऱ्या या मुलीला झेलून त्याने तिचा बचाव केला. या बालिकेची इंग्लंडच्या स्टीव्हनेज मधे रहाणारी आई नेहमी म्हणते, "तो तर आम्हाला एक महान वीरच वाटतो."

गाढवाचे ज्योतिष

सुधारा नदीच्या किनाऱ्यावरील एका गावात एक प्रसिद्ध ज्योतिषि रहात असे. त्याच्या सारखं अचूक भविष्य वर्तवणारा कोणी ज्योतिषि आसपासच्या गावात नव्हता.

हळू हळू या ज्योतिषाची कीर्ति राजापर्यंत पोचली. तेथील राज्य-कर्मचाऱ्यांनी त्याला राजधानीत बोलवलं. थोड्याच दिवसात त्याला राजाश्रय ही मिळाला. त्याने सांगितलेले भविष्य-फल अचूक मानले जाऊ लागले.

ज्योतिषाला हळू हळू उच्चपदस्थ अधिकाऱ्यांचे प्रेम लाभले नि त्याने खूप संपत्ति जोडली. आपल्या गावात नदीच्या किनाऱ्यावर शेकडो एकर जमीन त्याने खरेदी केली. पिके काढण्याच्या सुमारास ज्योतिषि आपल्या गावी आला. खळ्यात धान्याच्या राशी लागल्या.

ज्योतिषि घरी आला, दुपारचं जेवण केलं नि थंड हवा खाण्यासाठी घराबाहेरील चबुतऱ्यावर येऊन बसला. त्यावेळी गावचा धोबी घाटावर कपडे धुऊन ते आपल्या गाढवावर लादून घराकडे परत येत होता.

ज्योतिषाला पाहून धोबी अमळ थांबला आणि त्याला सांगू लागला- "मालक, आपलं सारं धान्य खळ्यांवर पडलंय-लवकर घरी आणा, उशीर नका करू आता!"

"आणीन सावकाश, अशी काय त्याची गडबड?" ज्योतिषि म्हणाला.

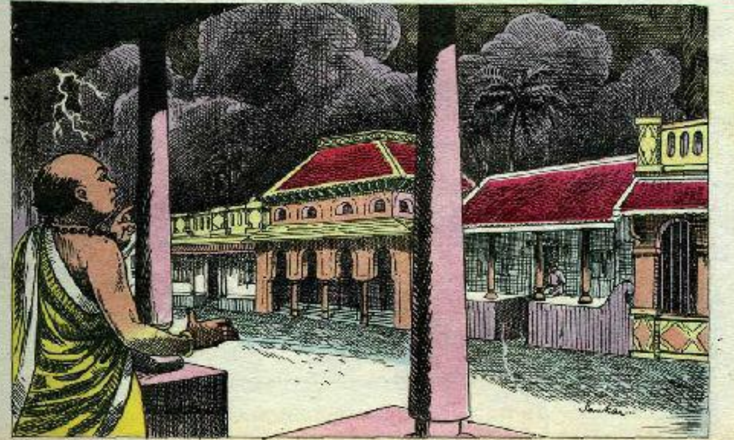
धोब्याने खबर दिली-"थोड्याच वेळात तुफान येऊन मुसळधार पाऊस पडणार आहे!"

हसून ज्योतिषि म्हणाला-"वा रे वा तुझं भविष्य! मोठ्या लोकांपुढे असं अज्ञान-प्रदर्शन करीत जाऊ नकोस."

"महाराज, मी आपल्या भल्यासाठीच हे सगळं सांगत आहे. भविष्य-ज्योतिष वगैरे मला काही कळत नाही. आता काही तासात निश्चित तुफान होणार. ताबडतोब शेतावर गाड्या पाठवा आणि सगळं धान्य घरी आणवा. खळ्यावर थोडं धान्य ही राहू देऊ नका. नाहीतर सोन्यासारख्या धान्याचा नाश होईल." इतकं सांगून धोबी आपल्या गाढवाला हाकत घराकडे निघून गेला.

धोब्याच्या अडाणीपणावर ज्योतिषि हसला आणि मुकाट्याने बसून राहिला. एक तास गेला. ज्योतिषाने एकदा आकाशाकडे पाहिले. पश्चिमेच्या बाजूला आकाशात त्याला एक छोटा ढग दिसला, नंतर थोड्याच वेळात जंगली हत्तींच्या झुंडीप्रमाणे गर्जना करीत आकाशात ढग जमू लागले. चहूंकडे अंधार दाटून आला. तुफानी वारे वाहू लागले. आकाशात कडाडून विजा चमकू लागल्या.

ज्योतिषाला काही सुचेना. आता काही उपाय नव्हता, तो काही करू शकत नव्हता. धोब्याने सूचना दिली तेव्हाच काही केलं असतं तर सगळं धान्य घरी आणता आलं असतं. शास्त्रानुसार या दिवसात पावसाची शक्यता नव्हती, म्हणून त्याने धोब्याच्या ज्योतिषावर

विश्वास ठेवला नव्हता.

आता ज्योतिषाच्या मनात एकच शंका राहिली की शेवटी धोब्याला हे येणारं तुफान कसं समजलं? त्याला पण ज्योतिषशास्त्राचं ज्ञान होतं काय?

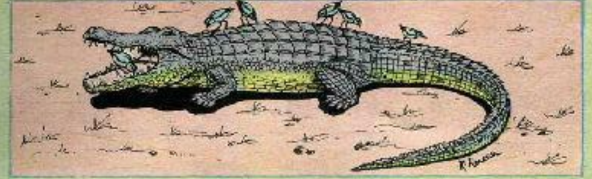
तुफान आलं नि गेलं. पाऊस जसा थांबला, तसा ज्योतिषि घरातून बाहेर पडला नि थेट धोब्याकडे आला. त्याने धोब्याला विचारले-''अरे, तू सांगितल्याप्रमाणे तुफान आलं. तू ज्योतिषशास्त्र जाणतोस हे मी मान्य करतो. नाहीतर इतकी हमखास भविष्यवाणी तू कशी करू शकशील? तू हे ज्योतिषशास्त्र कुठं शिकलास हे मला सांगशील?''

धोब्याला हसू आलं, तो म्हणाला-''महाराज, या ज्योतिषाच्या बाबतीत माझा गुरु म्हणजे माझं गाढव! माझं गाढव इतकं सुरेख भविष्य-फल जाणतं की त्याच्यापुढे सगळे ज्योतिषशास्त्रावरील ग्रंथ फिके पडतील. काही तासांनी पाऊस पडणार असेल तर माझ्या गाढवाच्या अंगावरचे केस उभे राहतात. त्याचे कान ताठ होतात नि डोळे वर करून ते आकाशाकडे पाहू लागते. येणाऱ्या पावसाची ते उतावीळपणे वाट पाहू लागते. मग आपली शेपूट दाबून ते इकडे-तिकडे धावू लागते. त्याची ही भविष्यवाणी अगदी अचूक असते, एवढंच मी सांगू शकतो.''

ज्योतिषि तेथून जाताना धोब्याला म्हणाला-''हे बघ, जे झालं ते झालं. आजची ही घटना तू कुणाला सांगू नकोस, नाही तर माझी सगळी कीर्ति धुळीस मिळेल.'' तरी पण लोकांना ही घटना कळलीच. ज्योतिषाच्या व्यवसायावर याचा परिणाम झाल्यावाचून राहिला नाही. भविष्य जाणण्यासाठी त्याच्याकडे येणाऱ्या लोकांची संख्या हळू हळू कमी होत गेली.

बहुरूपा वसुन्धरा

मगरी-सुसरीही कधीकधी भयप्रद नसतात!

मगरी-सुसरी दिवसा जेंव्हा पाण्याबाहेर येऊन उन्हात बसतात, त्यावेळी बहुधा त्या भयप्रद नसतात. अशा वेळी त्यांच्या शरीरावर बसलेले किडे, जळवा आणि घुंघुरटी वगैरे खाण्यासाठी पक्षी त्यांच्या अंगावर बसायला, बागडायला मुळीच भीत नाहीत. इतकेच नव्हे, तर त्यांचे जबडे उघडे असतात, तेव्हां आत अडकलेले मासाचे तुकडे वगैरे काढून आणण्यासाठी ते खुशाल आतही प्रवेश करतात! परन्तु रात्रीच्या वेळी जेंव्हा या मगरी-सुसरी पाण्यात शिरतात तेंव्हा मात्र हे चित्र एकदम बदलून जाते. कारण त्यावेळी त्या शिकार करून आपले पोट भरण्याच्या मागे लागलेल्या असतात. मासे, बेडूक व अन्य किडे त्यांना सहजपणे मिळून जातात; पण जेंव्हा एकादे जनावर पाणी पिण्यासाठी किनाऱ्यावर येते, तेंव्हा त्यांचीही शिकार या करतात. असे जनावर त्यांच्या टप्प्यात आले, की ते पकडून या पाण्यात घेऊन जातात. बुडवल्यामुळे ते जनावर मेले, की मगरी-सुसरी त्याला आपटून मोडून-तोडून ते तुकडे गिळून टाकतात. त्यांना आपल्या दातांनी चावता येत नाही.

उडण्याची पुच्छप्रगति

क्वेजाल हा ग्वाटेमालाचा राष्ट्रीय पक्षी. यातला नर हा जगातला फार सुन्दर पक्षी मानला जातो. याचे शरीर ३५ सें.मी. इतके लांब असते. आणि त्याची शेपूट शरीरापेक्षा दुप्पट लांब असते. या पक्ष्याचे वैशिष्ट्य असे, की हा जेंव्हा झाडावरून उडायला सुरुवात करतो, तेंव्हा सरळ पुढे न उडता, तो अगोदर थोडासा शेपटीच्या बाजूकडे उलटा उडतो अन् मग पुढे जातो. हा द्राविडी प्राणायाम आपल्या शेपटीची पिसे एकाद्या फांदीला लागून मोडू नयेत म्हणून असतो. झाडाच्या फांद्यांना असणाऱ्या भोकात मादा अंडी घालतात. ती उबवण्याचे काम नर करतात. असे करताना त्यांच्या लांब-लांब शेपट्या बाहेर लटकत असतात.

चमकणारे (प्रकाश देणारे) प्राणी

चमकणाऱ्या प्राण्यात काजवा हा सर्वसामान्य प्राणी होय. ते आपल्या साथीदारांना आकर्षित करण्यासाठी असे चमकत रहातात. चमकत्या डोळ्यांच्या माशांचा जो प्रकाश दिसतो, तो त्यांच्या डोळ्यात असणाऱ्या चमकदार जीवाणूंमुळे दिसतो. आपल्या डोळ्यांजवळ असणाऱ्या कातडीचा उपयोग करून, हा मासा प्रकाश बन्द करू शकतो. ब्राझीलमधील आदिवासी आपल्या रस्त्यावर उजेड पाडण्यासाठी एक प्रकारच्या भूछत्रांचा उपयोग करत असत. या भूछत्रांच्या खालच्या भागातून प्रकाश झिरपत असे.

